

Хмельницький державний університет

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ

Курс лекцій для студентів
спеціальності “Міжнародні економічні відносини”

*Затверджено на засіданні кафедри міжнародних економічних відносин.
Протокол № 8 від 29.12.2003 р.*

Хмельницький 2004

Економічна дипломатія. Курс лекцій для студентів спеціальності “Міжнародні економічні відносини” / В.М. Нижник. – Хмельницький: ХДУ, 2004. – 125 с.

Зміст

[ВСТУП](#)

[Лекція 1](#)

[Історія формування та сутність економічної дипломатії](#)

[Лекція 2](#)

[Стандарти економічної дипломатії](#)

[Лекція 3](#)

[Національні інтереси в контексті забезпечення екобезпеки України](#)

[Лекція 4](#)

[Сучасний стан та перспективи розвитку національних інтересів України](#)

[Лекція 5](#)

[Економічна дипломатія в системі міжнародного інвестування](#)

[Лекція 6](#)

[Світові ринки, міжнародна торгівля та стандарти конкуренції як суб'єкти системи економічної дипломатії](#)

ВСТУП

Економічна дипломатія є невід'ємною складовою науки і практики світової економіки та міжнародних відносин. Провідна роль у здійсненні економічної дипломатії традиційно надається відомствам зовнішніх відносин, як державним установам, які у більш повному обсязі здатні досягти національних цілей.

Економічна дипломатія – це сучасна система міждержавного регулювання світової економіки. Існують два основних підходи до тлумачення стандартів економічної дипломатії: політичний та економічний, перший з яких домінує у світовій практиці. Дипломатія являє собою сукупність невійськових заходів, прийомів і методів, які застосовуються з врахуванням конкретних умов і характеру завдань, що вирішуються.

Іншими словами, економічна дипломатія являє собою поєднання економіки і політики, які доведені до рівня прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою яких здійснюється співпраця у сучасному світі, визначаються форми і методи розвитку та удосконалення ринкової економіки.

Слід зазначити, що перспективи економічної дипломатії не обмежуються лише вирішенням яких-небудь окремих конкретних завдань економічного характеру, вони мають більш загальний характер і відіграють важливу роль у розвитку будь-якої держави.

З історії дипломатії відомо, що купці і банкіри іноді виявлялися першими дипломатичними представниками своїх правителів, а договори про торгівлі відносини – першими дипломатичними документами із зарубіжними країнами. Поняття “дипломатія” походить від грецького слова “диплома” – так у древній Греції називалися здвоєні дощечки з нанесеними на них написами, що видавалися посланцям для підтвердження їхніх повноважень.

Для позначення державної діяльності в області зовнішніх відносин слово “дипломатія” стало використовуватись у Західній Європі з кінця XVIII століття.

Зі збільшенням вивозу капіталу, перетворенням його в головну визначну форму світових господарських зв'язків, а потім – з утворенням і розвитком транснаціональних корпорацій у багатьох країнах поряд із “внутрішньою” економікою з'явилася “зовнішня” економіка – найдинамічніша частина світового господарства.

До сфери економічної дипломатії входить вирішення наступних основних завдань:

– забезпечення найкращих, найвигідніших умов для участі національної економіки у світовому господарстві, у тому числі з метою підвищення питомої ваги своєї країни у світовій економіці, особливо шляхом просування господарських секторів на базі новітніх технологій, і, відповідно, посилення можливостей забезпечувати ефективний вплив своєї країни на міжнародні відносини;

– політичне сприяння вітчизняному бізнесу в його діяльності за кордоном, у тому числі у справі перерозподілу за допомогою підвищення його конкурентних можливостей, прав доступу до існуючих і потенційних ресурсів і ринків;

– дотримання національних інтересів і забезпечення національної безпеки, яке б гарантувало вирішення загальнонаціональних задач, не дозволяло б суто ринковим інтересам і пріоритетам диктувати свою волю суспільству;

– створення найвигідніших умов для розвитку людського потенціалу країни, підйому інтелектуального потенціалу у національному багатстві; підвищення рівня і якості життя, забезпечення найбільш передових соціальних стандартів, які не можуть бути досягнуті лише на основі дії ринкових механізмів.

Лекція 1. Історія формування та сутність економічної дипломатії

1.1. Мета та завдання дисципліни.

1.2. Історична сутність поняття “економічна дипломатія”.

1.3. Характеристика етапів переходу до стандартів економічної дипломатії.

1.4. Форми і напрями формування економічної дипломатії.

1.1. Мета та завдання дисципліни

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів розуміння національних економічних інтересів, шляхів і методів їх розвитку; формування інтелектуальної бази у практиків зовнішньоекономічної сфери з урахування міжнародної економічної безпеки; розвиток у студентів економічного мислення у виробленні здібностей прогнозувати майбутні економічні відносини між державами світу.

Структура курсу передбачає такі розділи:

1. Економічна дипломатія як сучасна система міждержавного управління світовою економікою.
2. Еволюція економічної дипломатії в системі зміни національних інтересів України.
3. Об'єкти та суб'єкти економічної дипломатії в розвитку міжнародних відносин.
4. Економічна дипломатія та економічна безпека в управлінні національними інтересами.
5. Міжнародний досвід просування торгово-економічних інтересів: формування механізму та розширення функцій новаційної економічної дипломатії.

Предмет курсу – просторова організація економічної дипломатії: торгівля, інвестиційна діяльність, транснаціональний бізнес та глобалізація. Наука про економічну дипломатію вивчає поєднання економіки і політики, які доведені до рівня прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою яких здійснюється співпраця в сучасному світі, визначаються форми і методи розвитку і удосконалення ринкової економіки.

Об'єкт курсу – два види стандартів: економічний і політичний; п'ять видів виміру – макроекономічний, регіональний, політичний, прогнозний та ідеологічний; два види зв'язку – прямий та зворотний. Це є об'єктом вивчення курсу “Економічна дипломатія”.

Завданнями дисципліни є надання студентам необхідних теоретичних і практичних навиків з курсу в умовах ринкової економіки, оволодівши якими майбутній фахівець зможе кваліфіковано застосувати свої знання, а саме:

– забезпечення найкращих, найвигідніших умов для участі національної економіки у світовому господарстві, у тому числі з метою підвищення питомої ваги своєї країни у світовій економіці, особливо шляхом просування господарських секторів на базі новітніх технологій, і, відповідно, посилення можливостей забезпечувати ефективний вплив своєї країни на міжнародні відносини;

– політичне сприяння вітчизняному бізнесу в його діяльності за кордоном, у тому числі у справі перерозподілу за допомогою підвищення його конкурентних можливостей, прав доступу до існуючих і потенційних ресурсів і ринків;

– дотримання національних інтересів і забезпечення національної безпеки, яке б гарантувало вирішення загальнонаціональних задач, не дозволяло б суто ринковим інтересам і пріоритетам диктувати свою волю суспільству;

– створення найвигідніших умов для розвитку людського потенціалу країни, підйому інтелектуального потенціалу у національному багатстві: таке підвищення рівня і якості життя, забезпечення найбільш передових соціальних стандартів, які не можуть бути досягнуті, винятково на основі лише дії ринкових механізмів.

Вивчення курсу набуває особливого значення у зв'язку з:

– розширенням кількості країн-учасниць загальносвітового процесу модернізації і розвитку світового ринку, в якому беруть участь країни розвинуті, що розвиваються і з перехідною економікою;

– глобалізацією дипломатичного супроводу експорту до економічного керування національними інтересами, що спричинило неможливість забезпечення власних інтересів на світовому ринку;

– розвитком загальних стандартів політико-правового режиму, дотримання загальнодемократичних норм і стандартів;

– дотримання національних інтересів, досвіду і традицій поряд із приєднанням країни до загального міжнародного правового простору;

– розширенням економічної і соціальної функцій дипломатії;

– визначенням ролі координаційної роботи між міністерствами закордонних справ і дипломатичними представництвами різних країн, що для економічної дипломатії збільшує облік питань, підвищує рівень нарад і консультацій, а це, в свою чергу підвищує роль економічних питань при проведенні переговорів між посольствами.

1.2. Історична сутність поняття “економічна дипломатія”

Наявність першого повідомлення торгово-політичного характеру слід віднести ще до Старого Завіту. При цьому вказується на найважливіший дипломатичний документ тих часів – торговий договір між Соломоном і царем Тиру. Отже, політичний підхід при визначенні джерел економічної дипломатії можна вважати також історичним.

У Київській Русі здійснення зовнішньої торгівлі історично було одним з об'єктів зовнішньої політики з чіткими правилами взаємодії керуючих органів з іноземними покупцями, а також централізації управління цими процесами, а саме: іноземні покупці повинні були отримувати дозвіл на проїзд через володіння, показувати ввезені товари, перш за все, князям, щоб ті мали можливість їх вибрати; об'єднуючись, іноземні покупці добивались надання їм особливих прав. Завдяки торговим зв'язкам склалися тісні договірні відносини з Польщею, Угорщиною, Олександрією; покупців включали до офіційних делегацій, до складу посольств (кінець XII ст.).

Період феодальних міжусобиць (XII–XIII ст.) розширив функції дипломатії і в цей час Київська Русь все більше використовує торгівлю зацікавленість інших держав для реалізації своїх політичних та економічних цілей. Завдяки тому вона закріпила свої позиції на Дністрі, Пруті, Сіреті та Нижньому Дунаї.

Багатоважкова історія дипломатичної служби різних країн, її формування і розвиток пов'язані з міжнародними економічними відносинами, починаючи із середньовічних економічних відносин в торгових містах Венеції, Барселоні, Генуї. А у XII столітті виник ряд торгових компаній в Англії, Голландії, Данії, Іспанії. Економічні інтереси почали слугувати для дипломатії тією опорою, на якій ґрунтуються важелі усіх взаємовідносин.

Від дипломата кожна епоха потребувала знань особливого характеру – знання історії, релігії, географії, математики, музики, фізики, економіки, мови тих країн, куди вони направилися.

Крім цього, дипломату необхідні знання і точні дані про торгові інтереси, матеріальні ресурси, договори і конвенції, від яких залежить країна. Він повинен володіти достовірною інформацією про ту чи іншу країну. Для роботи дипломата має бути характерною енциклопедичність та висока кваліфікація всього апарату дипломатичного відомства. За наявності необхідних знань, розуму і такту, робота дипломата може досягти кінцевих результатів.

Ясна річ, що дипломатична практика завжди змінює свої форми і правила у залежності від міжнародної обстановки. Якщо Перша світова війна внесла свої корективи у дипломатичний звичай, то Друга світова війна особливо вплинула на весь світ. І доки будуть існувати світові протиріччя, дипломатія існуватиме як форма міжнародної співпраці та засіб вирішення конфліктних ситуацій.

Отже, поняття “економічна дипломатія” є закономірним явищем у світових відносинах, результатом посиленої ролі та значення економічних факторів у міжнародних відносинах. Економічна дипломатія – це специфічна область сучасної дипломатичної діяльності, пов'язана з використанням економічних важелів як об'єкт і засіб боротьби та співробітництва в міжнародних відносинах.

Економічна дипломатія, як і дипломатія взагалі, є складовою органічною частиною зовнішньої політики, міжнародної діяльності держави, які визначають її цілі та завдання, що являє собою сукупність практичних заходів, форм, засобів та методів для здійснення зовнішньої політики. В США економічну дипломатію називають “дипломатією долара” (1912 р.) – експансія США, закабалення інших держав (займи, економічна “допомога”, контроль за фінансами країн). Економічна дипломатія як самостійний напрямок зовнішньої політики була відсутньою, а існувала лише для розв'язку окремих проблем і суб'єктів міжнародних відносин.

Разом з тим, велика кількість вчених та практиків займалась проблемами економічної дипломатії. Серед них роботи А.М. Сахарова, Н.Н. Молчанова (80-і роки XX ст.), В.М. Джордона (90-і роки XX ст.), А.Ф. Добриніна, І.М. Майського, О.А. Трояновського, Ю.В. Борісова, А.І. Степанова, В.Д. Щетиніна, В.П. Галушка, А.А. Громика, Н.П. Фі-рюбіна. На сьогодні склалися два основні підходи до визначення стандартів економічної дипломатії: політичний та економічний. Перший домінує, але в останній час відбулися серйозні якісні зміни у другому підході: від прямого обслуговування поточних, перспективних інтересів національної торгівлі та інших секторів бізнесу до управління цими процесами на національному рівні через механізми співпраці на міжнародному та глобальному рівнях. Через те слід виділити основні аспекти таких змін: світогосподарський, регіональний, політичний, ідеологічний, прогнозний. Слід також звернути увагу на наявність в економічній дипломатії двох напрямів зв'язку між економікою і політикою: прямого та зворотного. Єдність політики і економіки не означає взаємозв'язку компонентів. Економічна компонента виступає тут об'єктом. Це проявляється у наступних структурних змінах:

- характері діяльності економічної дипломатії, який являє собою сукупність невійськових заходів, прийомів та методів, що застосовуються з урахуванням конкретних умов і характеру завдань. Останні мають бути міжнародними за сферою застосування, емкими за своєю суттю, відображати національні інтереси і забезпечувати націо-нальну безпеку за рівнем своєї значущості;

- механізмі діяльності економічної дипломатії, який здійснюється через відомства зовнішніх відносин, дипломатичні представництва за кордоном, делегації на міжнародних конференціях для здійснення цілей і завдань міжнародної політики держави;

- технології управління економічною дипломатією, яка переноситься в область ведення переговорів з метою врегулювання міжнародних конфліктів, пошуку компромісів та взаємовигідних рішень;

– наданні переваги дипломатії – економічної чи політичної, які в різних історичних умовах мали свої акценти та пріоритети. “Економічна” складова є засобом, а “дипломатія” виступає як різновид науки і практики управління, без чого неможлива господарська діяльність і особ-ливо її динамічний розвиток в умовах глобалізації;

– механізмах реалізації економічної дипломатії, які полягають в посиленні потреби в управлінні світовим ринком та його окремими складовими за допомогою міжнародного співробітництва. Економічна дипломатія в різних країнах суттєво відрізняється за своєю суттю в залежності від характеру цих держав.

Отже, в понятті “економічна дипломатія” слід бачити такі два види стандартів: економічний і політичний; п’ять видів виміру – макроекономічний, регіональний, політичний, прогнозний та ідеологічний; два види зв’язку – прямий та зворотний.

1.3. Характеристика етапів переходу до стандартів економічної дипломатії

Головними етапами переходу до стандартів економічної дипломатії є *торгівля, інвестиційна діяльність, транснаціональний бізнес та глобалізація*. Сучасній економічній дипломатії передував етап торгової дипломатії. Але з часом більш розвинуті держави починаючи з XIX століття все більше концентрувались навкруги вивозу капіталу. Цей вид економічної діяльності виступав як прояв інтересу великих фінансово-промислових груп, так і засіб міжнародної діяльності країн. На початку 1902 року Ф. Макензі аналізував вплив американських прямих інвестицій за кордоном, вказуючи на те, що рано чи пізно вони знаходять своє відображення у політичній сфері. Велику роль приділяв економічній дипломатії В.І. Ленін, визначаючи те, що важливою функцією дипломатії стає представництво фінансового капіталу.

Ще на початку XX століття К. Каутський пророкував наступ інтерімперіалізму як найвищої стадії, на яку здатна піднятися вільна ринкова економіка. Зміни, які проходили у світовому господарстві до кінця 90-х років XX століття досягли стадії глобалізації, до якої безпосереднім чином причетна економічна дипломатія. На сьогодні з’явилися серйозні проблеми в суті ринкових механізмів, в характері їх функціонування, в результаті чого з’явилися проблеми глобального характеру: *соціального, екологічного, техногенного*. Через те, перед економічною дипломатією виникли нові завдання, від вирішення яких залежить майбутнє цивілізації.

Отже, економічні зміни у розвитку економічної дипломатії можуть бути зведені до наступних висновків:

– по-перше, відбувся перехід від переважно торгового обміну до підвищення ролі капіталу і міжнародного інвестування у фінансово-промислові мережі. На цій основі відбулось виникнення нового міжнародного поділу праці, у тому числі небаченого раніше явища – інтерналізації, що відбиває зростання міжнародного оперуючого виробництва. Як результат, світове господарство перетворилося в цілісний механізм, скріплений не просто міжнародним поділом праці, але і внутрішньо-фірмовим поділом праці, глобальною фінансовою системою і все-світньою інформаційною мережею. У процесі інтенсивного дипломатичного погодження відбувається формування світового економічного простору, що складається із більш “відкритих” економік, у якому географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій, виробництва і збуту визначаються у межах глобальної ринкової кон’юнктури;

– по-друге, у центрі зазначеного процесу знаходяться транснаціональні корпорації (ТНК) і транснаціональні банки (ТНБ). Перші контролюють майже половину світового промислового виробництва, понад половину міжнародної торгівлі, 9/10 прямих іноземних інвестицій, приблизно 4/5 світового ринку патентів і ліцензій на винаходи і нову техніку. У других – вирішальні важелі контролю над світовим фінансовим ринком, над процесом постійно зростаючих трансграничних операцій із цінними паперами, короткотерміновими капіталами, похідними фінансовими інструментами. Тут також знаходяться міждержавні інтеграційні об’єднання на регіональному, субрегіональному і міжрегіональному рівнях. На практиці обидва згаданих процеси взаємодіють з наслідками геополітичного характеру;

– по-третє, в результаті намітилися серйозні дисбаланси в розвитку окремих ринкових компонентів:

– внутрішньофірмові продажі в міжнародних мережах ТНК перевищують міжнародний товарообіг;

– темпи зростання міжнародного товарообігу перевищують темпи зростання світового виробництва;

– темпи зростання міжнародного руху капіталу перевищують аналогічний рух товарів.

Відповідно змінився міжнародний поділ праці: від загального (міжгалузевого) до специфічного (внутрішньогалузевого) і одиничного (поопераційного, технологічного). Світове господарство все глибше проникає в національну економіку, визначає її пропорції, механізми взаємодії, норми і стандарти функціонування. У рамках цього ж процесу відбувається концентрація і централізація капіталу;

– по-четверте, склалася глобальна господарська інфраструктура, у тому числі у вигляді високорозвиненої міжнародної транспортної системи; системи телекомунікацій на базі електроніки, кібернетики, супутникових систем зв’язку, міжнародної мережі комп’ютерного зв’язку Інтернет (тобто

інформаційно-технічного забезпечення); організації електронної торгівлі усіх видів, включаючи надання брокерських, консалтингових і освітніх послуг;

– по-п'яте, спостерігаються зрушення на користь наднаціо-нально функціонуючих систем регулювання світової господарської діяльності за допомогою міжнародних економічних і фінансових організацій (МВФ, ВТО, ОЕСР та інш.), підвищення ролі невеликої групи промислово розвинутих країн із фактичним наділенням їх правами надання вирішального впливу на оцінку існуючих проблем, на визначення шляхів і методів утворення нового світового (практично інвестиційного) порядку. Такі зрушення в організації світового співтовариства, згідно з ринковими критеріями, повинні відбуватися за рахунок і на шкоду нині існуючим історично сформованим принципам і нормам, в основі яких знаходяться норми і принципи ООН.

Зазначені процеси характеризують глобалізацію світової економіки і не могли не викликати появу складних проблем, а саме:

– глобалізацію господарських процесів і пов'язану з цим відкритість національних господарств, що зростає, універсальність ринкового ціноутворення, призвели до значного поширення негативних наслідків локальних і навіть місцевих ринкових збоїв; до можливості появи нових зривів і збоїв під впливом трансграничних переливів короткотермінових капіталів, цілеспрямованих дій міжнародних фінансових спекулянтів;

– пріоритет ринкових чинників і стимулів призводить до росту диференціації і нерівності, що поглиблюється, у світовому господарстві на всіх рівнях. В результаті зростання міжнародної і внутрінаціональної напруженості, загроза виникнення серйозних конфліктів, які можуть призвести до непоправних збитків і важких наслідків;

– суперечливий характер має вплив ринкових стимулів і механізмів ліберальної економіки: поряд із позитивними сторонами у вигляді сприяння і прискорення господарського зростання, створення загальних передумов для посилення динамічного впливу конкуренції зазначені стимули мають і вкрай негативні сторони (деградацію національних конкурентних переваг перед міжнародними фінансово-промисловими гігантами, деіндустріалізацію перед конкуренцією більш стійких закордонних фірм, погіршення умов для зростання і вдосконалення національного людського потенціалу тощо), транснаціональні процеси в області економіки ведуть до переростання національної організованої злочинності у міжнародну.

Слід виділити чотири сфери діяльності в області економічної дипломатії: інформаційну, політико-інформативну, техніко-консульта-тивну, фінансово-кредитну. У кожній з них державні витоки виявляються за політичними або економічними напрямками.

За своїм змістом, метою та способом реалізації вказані два підходи економічної дипломатії (політичний та економічний) призвели до серйозних наслідків.

По-перше, проходить відокремлення окремих галузей і сфер економічної діяльності, які є об'єктами економічної дипломатії.

По-друге, все більш прогресує ідея необхідності глобалізації з урахуванням національних традицій та цінностей, важливим фактором стійкого економічного зростання стає людський потенціал, вкладення капіталу в який має бути стратегічною лінією України. Переможцем у боротьбі за виживання має бути той, у кого буде більше "людського капіталу".

По-третє, здійснюється розширення кола учасників всього процесу економічної дипломатії, в тому числі приватного бізнесу ("приват-на дипломатія"). І у зв'язку з цим виникає також проблема погодження міжнародних механізмів, щоб не допустити перетворення економічної дипломатії в конфліктну, необхідно привести у відповідність чинне законодавство України у відповідність з правилами Міжнародної торгової палати.

По-четверте, глобалізація призвела до того, що економічна дипломатія перестає бути чисто міждержавною діяльністю. Поряд з національними фірмами, стають і зарубіжні фірми на чолі бувших дипломатів.

По-п'яте, поряд із "приватною дипломатією" з'являються галузеві варіації економічної дипломатії за секторальними проблемами.

По-шосте, з переходом до нових умов функціонування загострюються проблеми нових глобальних конфліктів, зростає значення економічної дипломатії. Розвиваються національні інтереси, модернізуються і засоби їх забезпечення, у тому числі й за допомогою економічної дипломатії. Така еволюція потребує змін вимог і стандартів, які пред'являються до органів зовнішніх відносин.

1.4. Форми і напрями формування економічної дипломатії

Економічна дипломатія залишається засобом здійснення зовнішньої політики, який являє собою конгломерат невійськових практичних заходів, прийомів та методів, які застосовуються державною владою з урахуванням конкретних умов і характеру завдань. В області економічної дипломатії слід виділити

наступні форми діяльності: інформаційну, політико-нормативну, техніко-консультативну, фінансово-кредитну, а відповідно до цього і напрями формування економічної дипломатії.

Інформаційний напрямок є допоміжним інструментом для підготовки аналітичних матеріалів, які призначені для роз'яснення позиції свого керівництва в країні перебування. Інформація має збиратися відносно іноземних держав, їх ресурсів, торгівлі, державних діячів, членів уряду, політиків. Хоча дехто з авторів стверджує й інше. Наприклад, Ейнштейн на запитання про формулу успіху відповів, що успіх є складовою здібностей, наполегливої праці та вмінням тримати язик за зубами.

Важливість збору інформації не виключає вміння не говорити про те, чого не слід говорити. Слід витримувати необхідну тональність розмови, правдиво інформувати свого співбесідника, не порушуючи умов секретності. Важливим є вироблення навичок правильної інтерпретації даних, що передаються, з урахуванням протилежних інтересів.

Інформація має в деяких випадках бути у межах **подвійної інтерпретації** для згладжування протилежних думок. Ще одним із варіантів інформування є викладення фактів у формі передбачуваної версії, яка полегшує розуміння доводів опонентів. Отже, інформаційний напрямок має неабияке важливе значення.

Політико-нормативний напрямок. Безпосередня розробка і оформлення міжнародних правових інструментів-правил гри на світовому ринку є прерогативою міждержавних організацій. Учасники переговорів завжди свої висновки будують із двох джерел: аналітиків-учених і практиків-бізнесменів. Ключовими політичними термінами для промислово-розвинутих країн є "справедливий режим", "ефективність", "рівність", "взаємність". Для країн, які розвиваються, ключовими словами для переговорів, визначення національних інтересів і позицій в економічній дипломатії є "справедливість", "спеціальний і диференційований режим", "повага законів країни, яка приймає".

Отже, політико-нормативний напрямок передбачає, що все більшого значення слід приділяти переговорному процесу на двосторонньо-му рівні, а також серйозній дипломатичній роботі всередині країни.

Техніко-консультативний напрямок або сприяння торгівлі, має здійснюватись через інвестиції в політичне, дипломатичне, соціально-економічне забезпечення міжнародних позицій країни. Встановлення торгових відносин часто стає першим кроком у політичному визначенні країни.

Фінансово-кредитний напрямок економічної дипломатії здійснювався через створення системи фінансово-кредитного моніторингу. Це за суттю включення валюти окремої держави у світову валютну систему. Якщо історично поглянути на налагодження фінансово-кредитного напрямку, то Уряд України прагнув завжди здійснити можливу участь країни у МВФ, оскільки мова йшла про специфічну міжнародну організацію.

При створенні валютної системи Україна заявила, що виходить з наступних принципів:

– забезпечення демократизації валютно-фінансових організацій і створення сприятливих можливостей для інших країн;

– забезпечення таких умов у механізмі діяльності міжнародних фінансово-валютних організацій, які б враховували різницю в соціально-політичній природі країн-учасниць.

Вищезазначені принципи мають слугувати інтересам населення України і забезпечити її достойне місце у світовому господарстві.

Лекція 2. Стандарти економічної дипломатії

- 2.1. Політичні цілі та засоби економічної дипломатії.
- 2.2. Економічні засади та функції економічної дипломатії.
- 2.3. Концепція зовнішньоекономічної стратегії України: вибір Європейського стандарту.

2.1. Політичні цілі та засоби економічної дипломатії

Дипломатія – це офіційна діяльність глав держав і урядів спеціальних органів зовнішніх відносин здійснення цілей і вирішення завдань зовнішньої політики держав, а також захисту прав та інтересів держав за кордоном. Під впливом економічних завдань проводились зміни в самій дипломатичній діяльності. Але політичні складові завжди домінували і тривають домінувати, навіть якщо не обмежуються тільки політичними вимогами.

Всі види дипломатії є пов'язаними з економічною проблематикою. До основних із них слід віднести парламентарну, економічну, культурну дипломатії, інформаційну діяльність та дипломатії технічної допомоги, воєнної сфери, обмеження озброєння, розвідувальну дипломатичну діяльність окремих груп та індивідуумів.

Фактично під виглядом багатоукладності видів дипломатії мова йде про політичне забезпечення зарубіжних інтересів різного типу.

Крупний капітал у своєму русі за кордон завжди відповідає напрямку загальної іноземної політики. Через те капіталіст, перш ніж підписати угоду про нову закордонну операцію, завжди наводить довідки у міністерств про погляд уряду на розвиток ділових відносин з тією стороною, в якій він передбачає розмістити свій капітал.

Політичні стандарти економічної дипломатії в Статуті ООН слід вважати концентрованим проявом співвідношення економіки і політики в системі сучасного світового співтовариства.

В преамбулі йде мова про високі цілі позбавити прийдешні покоління від війни; знову затвердити віру в основні права людини, в достоїнство і цінність особистості, у рівноправності чоловіків та жінок; у рівності великих і малих націй; у створенні умов, при яких можуть дотримуватися справедливості та поваги; у сприянні прогресу і покращенню умов життя.

Наведемо лише деякі розділи доповіді Генерального секретаря ООН:

– виміри розвитку – світ як фундамент; економіка як фундамент; навколишнє середовище як основа сталості, справедливості, як один з принципів суспільства; демократія як сучасне управління;

– ООН і розвиток – інформація, знання, консенсус; норми, стандарти і договори, оперативна діяльність; встановлення пріоритетів і координація;

– надії, які дають розвиток.

У якості додатку наведені необхідні додаткові дані, в тому числі перелік основних міждержавних і експертних органів ООН, які здійснюють діяльність в економічній, соціальній областях. Все це призведе до необхідності суттєвої перебудови у системі багатостороннього співробітництва в області економічної дипломатії.

2.2. Економічні аспекти та функції економічної дипломатії

Інфраструктура забезпечення економічних цілей має два компоненти:

а) міжнародні організації, які своєю діяльністю прямо або опосередковано мають дію на торгово-економічні відносини та інші постійно діючі політичні або економічні інститути (організаційна структура);

б) оформлені в договірно-правові документи норми і стандарти міжнародних відносин (програма інфраструктура).

Практика економічної дипломатії, окрім вищезазначених компонентів, докладає доповнення і коментарі, які відображають суперечливі стосунки в реальній діяльності, відсутність формального рівноправ'я учасників.

До інфраструктури відносяться також реальні економічні позиції, які пов'язують економіку даної країни зі світовим господарством (обсяги ввезених і вивезених інвестицій, особливо прямих, розміри

експорту та імпорту, масштаби валютних резервів та операцій, чисельність і якісні характеристики міграції), сучасні види національних факторів виробництва у світові торгово-економічні зв'язки через посередництво транснаціональних корпорацій (ТНК). Отже, це та матеріальна база, яка визначає можливості країн і у міжнародних організаціях, і у ступені ефективності використання інших міжнародних каналів співробітництва (транспорт, зв'язок тощо).

Якщо уточнити, що означає договірно-правове забезпечення економічної дипломатії, то слід зауважити, що мова йде про міжнародні зобов'язання або міжнародне право (перелік норм, які є загальноприйнятими). На міжнародне право можуть посилатися лише найбільш розвинуті держави, які займають домінуючі позиції у світовій економіці і впевнені в тому, що ринок сам забезпечить їх інтереси без суттєвого державного захисту.

До правових інструментів, які утворюють їх програмну інфраструктуру економічної дипломатії, відносяться:

- а) двосторонні угоди;
- б) міжнародні багатосторонні угоди з різним характером участі;
- в) регіональні міжнародні погодження, в яких країни належать до яких-небудь груп (географічно тощо);
- г) інші міждержавні документи, які не передбачають обов'язкового характеру (декларації, принципи);
- д) резолюції органів міжнародних організацій, які мають як юридично-обов'язковий характер, так і консультативний.

На сьогодні спостерігається яскраво виражена активність США у питаннях економічної дипломатії. Існує достатньо оформлена і завершена концепція, положення якої відображають міжнародні, геополітичні оцінки сучасного стану світової господарської системи, а також оформлені мотиви цієї країни та керівні позиції у світі на XXI століття. Слід передбачити, що економічна складова у цій системі буде збільшуватися; міжнародною основою стануть глобалізація і керована лібералізація; загальний характер змін, методи їх здійснення мають вирішальні цілі.

У методах дипломатичного супроводу за кордоном конкретної фірми бізнесменам слід мати відчуття міри і такту (класичний підхід).

Економічні і політичні цілі і засоби економічної дипломатії невід'ємні. Є достатня кількість свідчень того, що цей аспект присутній у багатьох наукових дослідженнях і мемуарах. Велику користь, на думку професора Попова В.І., автора книги "Современная дипломатия: теория и практика", дипломатам приносять зв'язки з діловими колами, оскільки тільки їм належить визначальна роль у житті країни.

Контакти з діловими людьми дають можливість встановити зв'язки з членами уряду. Бесіди з бізнесменами, у тому числі з питань політики, цікаві і корисні дипломатам через те, що вони більш незалежні в оцінці політики держав. Навіть коли останні йдуть на погіршення відносин, ділові круги не поспішають слідувати цьому курсу, обережно зважуючи всі плюси і мінуси нового напрямку уряду для економіки країни і для власних компаній.

Отже, тісне сплетіння економічних і політичних факторів є характерною рисою економічної дипломатії. Наявність певного політичного підґрунтя можна вважати обов'язковою умовою для того, щоб міжнародні господарські можливості на макро- та мікрорівнях отримали певний розвиток.

Деякі фірми не проти перекласти проблеми індивідуальної конкурентоспроможності продукції і хотіли б, щоб дипломатичні кола країни займалися даними проблемами. Але дипломати не взмозі зробити національний ринок конкурентнішим, ніж він сам до цього прагне. Не підмінюючи ролі і відповідальності ділових людей, дипломатич-на служба має допомагати досягненню національних інтересів на світовому ринку у відповідності до взятих обов'язків за принципами і нормами міжнародного права. Економічна дипломатія не означає надання ще однієї функції державній дипломатичній службі.

Тривалий час про економічну дипломатію питання висвітлювалось за відношенням до капіталістичного світового господарства. На сьогодні нашу зовнішню політику слід економізувати. В цьому великий резерв підвищення ефективності української дипломатії, якщо мова йде про високотехнологічні види продукції (ракетносії, космічне дослідження тощо).

Зовнішньоекономічний курс України є незмінним – вступ до Європейської спільноти та Всесвітню торгову організацію (ВТО), виконання загальноприйнятих правил торгівлі, застосування антидемпінгових процедур на внутрішньому ринку, недопущення витіснення українських товарів імпортованими.

На нинішньому етапі завдання економічної дипломатії підтверджені та конкретизовані у "Концептуальних засадах стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки". З одного боку, в них виділені зовнішньоекономічні засади, характерні для міжнародних відносин і зовнішньої політики України, її конструктивна спрямованість на вирішення ключових питань розвитку країни. З іншого боку, виділені ті специфічні питання, які визначаються особливостями сучасного етапу світового розвитку. Важлива роль відводиться економізації міжнародних зв'язків і зовнішній політиці України. Значення

економічних завдань зростає, оскільки від правильного їх виконання у великій ступені залежить, яким буде спосіб і місце України у майбутньому світовому господарстві.

Перехід до економічної дипломатії є складним процесом, у тому числі з точки зору створення в країні “нової економіки” (ніяка найавторитетніша дипломатія не у змозі замінити собою можливості ринку), адекватної соціально-економічної структури. Орієнтиром України має бути соціально-орієнтована глобалізація. На сьогодні не можуть існувати окремо політичні, економічні та соціальні інтереси однієї держави.

Основні завдання економічної дипломатії на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин полягають у наступному:

– розробці загальної стратегії зовнішньої політики України і реалізації зовнішньополітичного курсу;

– забезпеченні дипломатичними засобами захисту суверенітету, безпеки, територіальної цілісності, інших інтересів України на міжнародній арені.

До основних економічних функцій економічної дипломатії належать:

1) розробка на основі аналізу інформації комплексу дво- та багатосторонніх відносин України у світовому співтоваристві;

2) розробка проектів, заключень, пропозицій щодо виконання міжнародних договорів; підготовка пропозицій щодо проведення законодавства України до світових міжнародних зобов’язань;

3) розробка політики і конкретних заходів щодо забезпечення прав і свобод громадян України, її оборони і безпеки, здійснення конверсії її оборонної промисловості, розширення її торгово-економічних, фінансових зв’язків, науково-технічних, культурних та інших обмінів з міжнародними організаціями;

4) забезпечення функціонування єдиної державної системи реєстрації і обліку договорів;

5) забезпечення взаємодії та розвитку зв’язків і контактів із співвітчизниками, які проживають за кордоном;

6) залучення іноземних інвестицій в економіку України.

2.3. Концепція зовнішньоекономічної стратегії України: вибір Європейського стандарту

До першочергових заходів, які забезпечать достойний вхід України до Європейської спільноти, слід віднести:

– формування відповідальності усіх громадян за свою державу, суворе дотримання законодавства має стати необхідністю і потребою всіх громадян України;

– скорочення розриву між передовими країнами і Україною;

– незалежність нації від міжнародних кредитів і поблагливістю лідерів світової економіки;

– формування і розвиток інформаційної революції, яка є основою економічної дипломатії.

Під інтеграцією України у світовий економічний простір слід розуміти форму інтернаціоналізації господарського життя, яка посилюється на сучасному етапі розвитку світової економіки, об’єктивний процес переплетення національних господарств і проведення скоординованої економічної політики, яка діє на різні області суспільно-політичної діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Концепція зовнішньоекономічної стратегії України передбачає її економічну безпеку, полягає у сукупності умов на національному, регіональному або міжнародному рівнях, що забезпечують нормальне функціонування господарства на основі умов, які встановлюються відповідно законами, постановами, міжнародними зобов’язаннями, а також системою, яка не суперечить нормам та стандартам адміністративної та ділової практики.

Головною метою економічного та соціального розвитку на найближчі десять років має стати створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання нашої держави – вступу України до Європейського Союзу.

Важливе значення для становлення відносин між нашою державою та Євросоюзом мало схвалення Європейською Радою у грудні 1999 р. Спільної стратегії ЄС щодо України. Принциповим кроком у зміцненні і розвитку стратегічного партнерства стали п’ятий саміт Україна – ЄС, (м. Ялта, вересень 2001 р.), а також прийняття “Плану дій ЄС у галузі юстиції та внутрішніх справ в Україні” (12.12.2001 р.)

Така послідовна робота виводить весь комплекс відносин України з ЄС у площину практичної реалізації завдань, пов’язаних із вступом нашої країни до Євросоюзу. На це мають бути спрямовані всі інституційні перетворення політико-економічних, соціальних та гуманітарних реформ. Йдеться про можливість нашої держави до кінця 2007 р. претендувати на набуття асоційованого статусу в ЄС, а у 2011 році створити реальні передумови для вступу України в ЄС.

Основним завданням економічної дипломатії у зовнішньоекономічній стратегії є забезпечення оптимальних параметрів відкритості української економіки, поєднання внутрішньої і зовнішньої економічної політики. Ця робота повинна перешкоджати інтегруванню України у світовий економічний простір, поглибленню її співпраці з іншими державами.

Створення у 2002–2011 рр., згідно з копенгагенськими критеріями, необхідних передумов набуття Україною повноправного членства в ЄС передбачає послідовне здійснення таких кроків:

– 2004 р. – набуття Україною членства в СОТ. Це слід розглядати як один з пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, системний чинник розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій;

– 2004 р. – проведення переговорного процесу та підписання Угоди “Про асоціацію України та ЄС”. Зміна Угоди “Про партнерство та співробітництво” на європейську Угоду “Про асоціацію України та ЄС” визначатиме новий формат відносин, який відповідав би довгостроковим інтересам України, і наблизитиме її до кінцевої мети – утворення передумов набуття повноправного членства в Євросоюзі;

– 2003–2004 р. – проведення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка б передбачала функціонування ринкових інститутів, гарантування правових норм у діловій сфері, стабільні та недискримінаційні правові рамки, чітко визначені права власності, застосування відповідних правил походження товарів, належну організацію прикордонної інфраструктури тощо;

– 2002–2007 р. – приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС у пріоритетних сферах;

– 2007 р. – виконання процедур, необхідних для набуття чинності Угоди “Про асоціацію між Україною та ЄС”. Отримавши такий асоційований статус, Україна зможе бути краще інформованою щодо внутрішніх перетворень у Євросоюзі, брати неформальну участь у переговорах стосовно різних питань загальноєвропейського масштабу і значення, отримати полегшений у більших обсягах доступ до фінансових ресурсів ЄС;

– 2005–2007 р. – проведення переговорного процесу та створення митного союзу між Україною та ЄС, метою якого має стати поступове усунення митних, правових і технологічних перепон у цій сфері;

– 2011 р. – повне виконання Угоди “Про асоціацію між Україною та ЄС” та копенгагенських критеріїв членства в Євросоюзі;

– 2011 р. – створення реальних передумов для вступу України до ЄС.

Зовнішньоекономічна стратегія нового етапу має підпорядковуватися ідеї європейської інтеграції, використанню таких її форм та механізмів, які дадуть змогу повніше й ефективніше використовувати потенціал взаємозв'язків України з розвиненими країнами світу, передусім із США, особливо в трансфері технологій, залученні прямих інвестицій, запровадженні сучасних систем менеджменту та маркетингу.

Поглиблюватиметься стратегічне партнерство між Україною і Республікою Польща, яке вже сьогодні може бути віднесене до базових цінностей сучасної Європи.

Значно більшого динамізму необхідно надати зовнішньоекономічним зв'язкам з іншими країнами Центральної та Південно-Східної Європи, для яких Україна може стати перспективним і привабливим партнером, зокрема в транзитних перевезеннях, агропромисловому виробництві, машинобудуванні, рекреаційно-туристичній галузі.

Істотної реструктуризації потребують економічні взаємовідносини з країнами, що розвиваються. Зовнішньоекономічна активність на ринках країн Азії, Африки, Латинської Америки повинна мати цілеспрямований, системний і динамічний характер, органічно вписуватися у стратегію економічного зростання та євроінтеграційного курсу України.

Інтереси національної безпеки держави та сучасна міжнародна ситуація диктують необхідність суттєвого поглиблення відносин України з НАТО.

Активізація євроатлантичного інтеграційного вектора зовнішньої політики України, його чітке спрямування на повномасштабну євроатлантичну інтеграцію, на реформування військового потенціалу країни відповідно до європейських стандартів має стати одним з найважливіших пріоритетів зовнішньої політики нашої держави.

Україна повинна бути готовою йти в НАТО настільки, наскільки держави-члени Альянсу будуть до цього готові, і робити все можливе для того, щоб інтереси України і НАТО в цьому питанні збіглися. Це запорука активної участі України в дальшому формуванні європейської політики у сфері безпеки, урахуванні інтересів нашої держави в процесі євроатлантичної інтеграції.

Процеси інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя, відкритий характер економіки України зумовлюють необхідність продовження і поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями на ustalених принципах міжнародного права, поваги взаємних інтересів і позицій. Центр ваги у відносинах з МВФ має перенестися на коло безкредитних стосунків.

Інтеграція України в ЄС має свої переваги і для України, і для Європейського Союзу.

Для нашої держави важливого значення набувають як процес її послідовне наближення до ЄС, досягнення відповідності копенгагенським критеріям членства у ньому, що значною мірою збігається з головними завданнями здійснення системних перетворень в державі та суспільстві, так і стратегічний результат цього процесу – повноправне членство в ЄС.

Як невід'ємна (в географічному, історичному та культурному аспектах) частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку. Євроінтеграційний курс розглядається саме у контексті реалізації цієї моделі в умовах України.

Вступ у майбутньому до ЄС сприятиме більш активному долученню нашої держави до європейських демократичних цінностей, поширенню на неї зони загальноєвропейської стабільності та

безпеки, уникненню нових ліній поділу на континенті. Членство в ЄС дозволить більш ефективно використовувати переваги міжнародної спеціалізації та кооперації, що стане важливою передумовою прискорення економічного розвитку та модернізації країни.

Політичні переваги інтеграції України в ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство в ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дозволить активізувати співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

В економічній сфері переваги інтеграції в структури Євросоюзу випливають з функціонування в ЄС сталої та економічно ефективної моделі організації суспільства і наявності колективних механізмів підтримання макроекономічної стабільності. Інтеграція в ЄС сприятиме зростанню продуктивності економіки та темпів технологічної модернізації під впливом конкуренції на єдиному європейському ринку і забезпеченню вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; підвищенню кваліфікації робочої сили за умов її вільного руху в межах єдиного ринку; створенню більш сприятливого інвестиційного середовища; істотному зростанню обсягів торгівлі на ринку ЄС; створенню передумов для прискореного зростання взаємообміну в галузях з підвищеним рівнем науко- і техноємності; підвищенню якості регулятивних інститутів у бюджетній, банківській, фінансовій сферах та корпоративному управлінні. Інтеграція також надасть можливість використовувати фонди регіонального розвитку ЄС для прискорення виходу на рівень економічного розвитку, властивий більш розвиненим країнам Євросоюзу.

Європейський Союз (з урахуванням майбутнього розширення) стане потужним ринком для 500 млн споживачів. Враховуючи їхню високу платоспроможність, швидкі темпи економічного розвитку країн ЄС, культуру виробництва, споживання, розрахунків, цей ринок має для України значні перспективи.

Соціальні переваги членства в ЄС пов'язані з наявними тут високим рівнем соціальних стандартів і розвитку гуманітарної сфери, ефективним захистом прав працівників, розвинутою системою охорони довкілля.

Наслідком інтеграції України в ЄС стануть наступні питання:

- суттєві зміни в забезпеченні права на вільне працевлаштування, адекватної оплати та безпеки праці;
  - правове забезпечення ринкових перетворень насамперед через послідовне вияснення кодифікації законодавства, із забезпеченням його стабільності, прозорості і гарантій виконання законів;
  - дальша лібералізація торговельного режиму з мінімізацією довільних бюрократичних обмежень торгівлі через нетарифні заходи і впровадження цивілізованих норм регулювання торгівлі, узгоджених у рамках СОТ;
  - створення сприятливого для підприємницької діяльності середовища та поліпшення інвестиційного клімату: мінімізація адміністративних бар'єрів при започаткуванні нового бізнесу, зменшення податкового тиску на підприємців і забезпечення для них прозорих "правил гри", запровадження надійних механізмів забезпечення виконання контрактних зобов'язань, застосування ефективних процедур банкрутства, декриміналізація економічної діяльності;
  - створення конкурентного середовища на внутрішньому ринку, радикальне поліпшення системи заходів проти зловживання монопольним становищем.
- Досягненню цих цілей сприятиме повномасштабна імплементація УПС та реалізація пріоритетів, передбачених Програмою інтеграції України в ЄС.

Лекція 3. Національні інтереси в контексті забезпечення екобезпеки України

- 3.1. Роль та еволюція національних інтересів щодо сприяння розвитку інноваційної активності.
- 3.2. Сутність історичного, ідеологічного та комплексного підходів до визначення національних інтересів.
- 3.3. Стабільність та передбачуваність національних інтересів у контексті завдань економічної дипломатії (інноваційні підходи).

3.1. Роль та еволюція розвитку національних інтересів щодо сприяння розвитку інноваційної активності

Сутність і форми економічної дипломатії не можуть існувати без категорій “національний інтерес”, “національна економічна безпека”. На сьогодні глобалізація господарської діяльності ставить завдання перед економічною дипломатією країни забезпечувати національний інтерес і гарантувати її економічну безпеку. Цей факт пояснюється тим, що під впливом інтернаціоналізації господарського життя проходить зміна традиційних економічних засад; іноземні фактори активніше працюють на національних територіях вітчизняних виробників; умови роботи учасників світового ринку стали визначатися ліберальними економічними ідеями з переділом сфер впливу, екології та інших загальнолюдських інтересів. Звідси й підвищена зацікавленість до “національних економічних інтересів”, “національної економічної безпеки”, як до мірил безпечної участі національних господарств у світовій економіці.

Інтернаціоналізація передбачає те, що внутрішні ринки міжнародних фірм можуть впливати на характер трактування національного інтересу, параметри економічної безпеки, галузеву стабільність і життєдіяльність національного виробника, рівень людського потенціалу, еволюцію національних, політичних і правових інститутів.

Національний економічний інтерес передбачає поєднання **національного, політичного і соціального компонентів**. Поряд з національною економічною безпекою (НЕБ) може існувати енергетична, продовольча, фінансова, екологічна, техногенна тощо.

За різних часів по-різному трактується поняття “національний інтерес” у залежності від того, на якій основі воно ґрунтується (етнічна, політико-правова, ідеологічна, класова). Тобто, одні ґрунтуються на праві землі, інші на праві крові, треті – на елементі інтернаціональної єдності (робітників).

Але найбільш вдалими є трактування, що “національний інтерес” – це можливість забезпечити реальне поєднання інтересів особистості, суспільства і держави. Розповсюдженням є трактування про те, що “національний інтерес” – це інтерес національної общини (або групи), яка об’єднана специфічними зв’язками і взаємовідносинами генетичними і культурними, тобто є спільність культури, мови, сімейних, релігійних, моральних традицій і звичаїв.

На сучасному етапі розвитку національні інтереси слід розглядати у якості характерної риси цивілізованого, громадянського суспільства. А це передбачає структуризацію суспільства, всі суб’єкти його діють за єдиними нормами, поважають інші права. Національний економічний інтерес включає властивість кожного суспільства кожної держави вирішувати **наступні завдання**: розвивати і модернізувати національну економіку, підсилювати життєздатність національного виробництва; використовувати участь кооперативних виробництв для підвищення ефективності національної економіки; передбачати можливість відмови від неефективних виробництв; забезпечувати ріст благополуччя свого населення; розширювати інвестиційні та споживчі ринки; розвивати життєздатні ринки національних традицій, культури, мистецтва; надавати національному господарському середовищу відповідної соціальної орієнтації; розвивати суспільну відповідальність та бізнес; приймати участь у міжнародних політичних структурах в національних інтересах.

Для сучасного розвитку України забезпечення національних інтересів та національної економічної безпеки стоїть у числі пріоритетних завдань підйому і відродженню нації.

Національна економічна безпека передбачає не підміну загально-національних інтересів інтересам олігархічним або корпоративним, не окремих партій, організацій підприємців, регіональних угруповань, а істинно загальнонаціональних інтересів країни.

НЕБ означає, щоб економіка країни не стала заложницею вимог різних політичних груп; економіку слід захищати від політичних амбіцій. Потрібен загальнонаціональний контроль за суспільно-економічними процесами від впливу технологічної деградації, від росту кримінальних структур; країна стає перед загрозою загальнонаціонального катаклізму, де формуються олігархічні ринки.

Визначаючи ринок у якості загальнолюдської цінності, необхідно забезпечити пріоритети національного розвитку і держави в цілому. Політичною основою національних інтересів має бути громадянська покора і загальнонаціональний діалог. Економічною основою має стати багатокладна економіка; забезпечення ефективної взаємодії державної політики і ринкових зусиль для вирішення проблем соціально-її забезпеченості, удосконалення людського капіталу.

Концепція національної безпеки України передбачає систему поглядів на забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Наявність чітко і ясно сформульованого трактування національних інтересів і національної екобезпеки є орієнтацією на офіційно схвалені цілі і державну стратегію.

По-різному політичні групи сприймають державну стратегію екобезпеки України. Одні оголошують її як підриг національних інтересів, інші – як джерело загрози галузевих або корпоративних привілеїв, як ріст злочинності і нездатності властей адекватно реагувати на зрощення кримінальних шарів з державним апаратом. Даний плюралізм думок породжує пошук простих рішень, однак соціальні проблеми не повинні бути завадою на шляху до посилення екобезпеки України. Ключові позиції закріплені в Конституції України, що є першою спробою з боку держави регулювати питаннями економічної безпеки.

Утвердження в Україні інноваційної моделі економічного зрощення потребує державної підтримки створення нових та приведення до умов ринкової економіки існуючих механізмів і структур, які сприяють інноваційній активності.

Сучасна інноваційна політика повинна спрямовуватись на чітко визначений кінцевий позитивний результат. Тому серед механізмів державного впливу на розвиток соціально-економічної, науково-технологічної та інноваційної сфери першочергового значення набуває програмно-цільовий метод управління та кластерний підхід до реалізації промислово-інноваційної політики.

З метою реалізації потенційних можливостей програмно-цільового методу при забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняного виробництва необхідно бюджетні кошти, що виділяються на фінансування науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт (НДДКР) та інновацій, сконцентрувати в рамках Державної програми науково-технологічного та інноваційного розвитку України на 2002–2006 ро-ки. До складу цієї рамкової програми необхідно на конкурсних засадах, після державної експертизи, включити державні науково-технічні програми (ДНТП), державні інноваційні програми та окремі великомасштабні інноваційні проекти.

З метою формування інноваційних проектів, що фінансуються Українською державною інноваційною компанією для забезпечення безперервності інноваційного процесу, слід розробити та ввести в дію порядок використання науково-технічної продукції, створеної в результаті виконання ДНТП.

При формуванні державних цільових програм в соціально-економічній та оборонних сферах необхідно, як правило, передбачати комплекс заходів щодо науково-технологічного та інноваційного розвитку відповідних галузей та регіонів.

Для забезпечення державної підтримки реалізації інноваційних програм і проектів слід розробити механізм їх бюджетного фінансування, стимулювання залучення комерційних банків і коштів приватних та іноземних інвесторів.

Однією з визначальних умов досягнення високої ефективності інноваційного процесу в рамках цільових програм в ринкових умовах є створення дійового організаційно-економічного механізму управління, здатного забезпечити взаємозв'язок державних інтересів з інтересами окремих виконавців, застосування принципів внутрішньо-програ-мового госпрозрахунку, самофінансування, договірних відносин. У зв'язку з цим організаційними структурами управління програмами державного рівня, особливо на стадії широкого впровадження та комерціалізації інновацій, повинні виступати державні (змішані) асоціації, акціонерні товариства, консорціуми, фінансово-промислові групи, хол-дінги тощо. В найбільш пріоритетних інноваційних галузях, зокрема, ракетно-космічній, літако- та суднобудуванні, виробництві окремих видів озброєння і військової техніки, інформатизації та біотехнології, необхідним є максимальне державне сприяння становленню національних промислово-технологічних та інноваційних лідерів.

Для удосконалення державного регулювання однією із важливих сфер інноваційної діяльності – трансфером технологій – слід створити загальнонаціональну мережу передачі технологій на чолі зі спеціально створеним уповноваженим органом виконавчої влади чи змішаною організацією (агенцією), який у своїй діяльності повинен опиратися на регіональні центри інновацій і передачі технологій.

Для активізації міжнародного трансферу технологій необхідно активізувати роботу щодо інтернаціоналізації вітчизняних підприємств, створення інвестиційних і інноваційних умов для участі національних виробників у міжнародних стратегічних альянсах із залученням іноземного капіталу як ефективних структурах організації науково-технологічної кооперації між промисловими компаніями різних країн.

Досвід промислово розвинутих країн Південно-Східної Азії, Східної Європи, Балтики і Росії свідчить, що широке і ефективне впровадження нових технологій, комерційна реалізація результатів досліджень і розробок, можливі лише за умов функціонування розгалуженої інноваційної інфраструктури,

зокрема таких утворень як технопарки і технополіси, інноваційні та технологічні центри, бізнес-інкубатори, а також консалтингові, лізингові, інформаційні, сервісні, страхові фірми, центри колективного користування унікальним науковим устаткуванням та приладами, сертифікаційні, інжинірингові, маркетингові центри тощо.

Створення інфраструктури наукової та інноваційної діяльності, комерціалізації результатів НДДКР, збереження розвиненої мережі малого інноваційного підприємництва є одним з небагатьох шляхів відновлення економіки, розвитку науки і освіти.

Стратегія розвитку в Україні інноваційної інфраструктури повинна бути спрямована на:

- посилення регіонального аспекту у створенні територіальних інноваційних структур;
- розроблення і здійснення економічного механізму державної фінансової підтримки інноваційної інфраструктури на стартових періодах її створення, економічних стимулів її подальшого ефективного функціонування, залучення позабюджетних джерел фінансування, зокрема венчурних фондів, надання безоплатних послуг та таких, що надаються на пільгових засадах для підприємств і організацій, які входять до складу технопарків і технополісів;

- організаційну підтримку інноваційної інфраструктури шляхом удосконалення органів управління цими структурами, діяльності спеціальних міжвідомчих органів, розробки і реалізації державних програм, затвердження пріоритетних напрямів діяльності технопаркових структур;

- законодавче і нормативно-правове забезпечення створення і ефективного функціонування інноваційної інфраструктури.

Технополіси, технопарки, інноваційні центри, як правило, необхідно, в першу чергу, створювати з метою забезпечення прориву в принципово нових галузях інноваційної діяльності в регіонах з розвинутим потенціалом академічної, вузівської та галузевої науки, а також ВПК, де функціонують наукові центри НАНУ і Міністерства освіти і науки України.

Інші складові інноваційної інфраструктури слід створювати як при технопаркових структурах, так і автономно.

З метою стимулювання створення і функціонування технопарків, технополісів, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів та інших інноваційних структур податкові, митні, валютні пільги, що надаються академічним технопаркам, необхідно поширити на інші подібні структури.

Інноваційні та інвестиційні проекти, які виконуються у пріоритетних напрямках діяльності технопаркових структур, повинні першочергово отримувати кошти з кредитів, що надаються під державні гарантії іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, іншими фінансово-кредитними установами, зокрема, державною інноваційною компанією.

Для фінансової підтримки малих інноваційних підприємств, що проходять період становлення в бізнес-інкубаторах, необхідно створити мережу венчурних (ризикових) фондів.

Розвиток інноваційної інфраструктури в Україні слід здійснювати поетапно. З цією метою доцільно розробити та реалізувати спеціальну державну програму до 2010 року.

Необхідно створити і надати державну підтримку діяльності Всеукраїнської біржі інновацій та відповідних регіональних бірж.

Слід запровадити практику щорічного проведення Всеукраїнської та регіональних ярмарок (виставок) інноваційних технологій і продукції, Всеукраїнського конкурсу інноваційних проєктів.

З метою вдосконалення організаційного забезпечення процесу створення і функціонування технопаркових структур функції координації і загального методичного керівництва цими роботами, а також роботами створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон доцільно покласти на єдиний міжвідомчий орган.

Для удосконалення управління технопарками необхідно створити для цього асоціації, консорціуми, акціонерні товариства з наданням їм права юридичної особи.

В сфері виробництва для стимулювання інноваційної активності підприємств необхідно:

- застосування пільг в оподаткуванні прибутку інноваційних підприємств згідно діючого законодавства;

- надання права прискореної амортизації активної частини основних фондів базових галузей виробництва;

- звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на технологічний розвиток та модернізацію обладнання (за умов повного використання на ці цілі амортизаційних коштів);

- звільнення від оподаткування частини прибутку інноваційних підприємств, що спрямовується на їх розвиток.

В сфері банківсько-фінансової діяльності необхідно:

- стимулювати запровадження довгострокового кредитування інноваційних програм та пільгового кредитування інноваційних підприємств шляхом звільнення від оподаткування або зниження ставки оподаткування прибутку комерційних банків від таких операцій;

- запровадити механізми державного страхування інноваційних кредитів та надавати державні гарантії з стратегічних напрямів інноваційної діяльності, особливо за відношеннями до малих інноваційних підприємств, що розробляють та впроваджують високотехнологічну продукцію, діяльність яких пов'язана із значним інвестиційним ризиком;

- звільняти від оподаткування внески стратегічних інвесторів при приватизації підприємств високотехнологічної сфери за умов збереження профілю діяльності підприємств, що приватизуються;
- звільняти від оподаткування прибутки страхових компаній, отримані від страхування ризикових інноваційних проектів, та здійснювати пільгове оподаткування прибутків від страхування інноваційних підприємств; з урахуванням джерел утворення коштів Державної інноваційної компанії, надати їй функції організатора впровадження інновацій та встановлення зв'язків із спеціалізованим Інноваційним комерційним банком, що має надавати кредити на здійснення інноваційних програм під ставку річного відсотка, який не перевищує 15 %.

3.2. Сутність історичного, ідеологічного та комплексного підходів до визначення національних інтересів

Історично національні економічні інтереси і національна економічна безпека (відповідно до різних стадій розвитку ринку) притерпіли певних змін і дисбалансів у залежності від того, що ставиться в основу при їх визначенні. Існують наступні підходи у визначенні сутності національних інтересів:

- 1) історико-патріотичний (національна ідея вище класових і родинних зв'язків);
- 2) ідеологічний (частина суспільства виражає інтереси всього народу):
  - а) перевага пролетарського інтернаціоналізму;
  - б) перевага ринкового фундаменталізму (корпоративні і особисті інтереси фінансово-промислових олігархів);
  - в) перевага загальносвітових норм над національними;
  - г) перевага інтелігенції як виразника національних інтересів;
- 3) комплексний підхід:
  - а) національні інтереси держави, яка виступає за багато-стороннє управління міжнародними процесами;
  - б) національні інтереси держави, яка виступає за домінування і лідерство у світовій спільноті.

Розглянемо більш розширено ці підходи.

Історико-патріотичний підхід враховує інтереси національних виробників, незмінним предметом яких є обслуговування інтересів особи, яка владарює. Забезпечення економічних інтересів було покликано служити завданням зміцнення позицій монархів, розширення областей для їх панування, клану і наблизених. Прикладом можуть бути договори Івана Грозного з королевою Єлизаветою, Українцем з Петром I про конференцію в Константинополі та оголошення Катериною військового нейтралітету.

Ідеологічний підхід ототожнюється з радянським періодом в історії держави, коли ринку відводилася роль сфери обслуговування. Відсутність використання ринкових стимулів призводить до того, що відбувається командно-адміністративна система в дії.

Одним із різновидів ідеологічного підходу є варіант фактичного усунення національного інтересу шляхом посилення на загальнолюдські цінності. Позиція пріоритету інтелігенції як виразника інтересів всього народу висловлювалася Плехановим Г.В., Твардовським А.Т. Відстоювалася перед Леніним В.І. точка зору, що не пролетаріат, а інтелігенція є гегемоном демократії; говорилося навіть про клас інтелігенції.

Релігійний підхід передбачає, що навіть цілком справні соціальні стандарти, пов'язані з конкретною релігійною системою не можуть розглядатися у відриві від даної релігії.

Отже, на економічну дипломатію викладені вище факти можуть діяти, але не можуть її визначати.

Комплексний підхід включає в себе сукупність різних аспектів, які визначають характер національних інтересів держави, що виступає за багатостороннє управління міжнародними процесами. Національні інтереси забезпечуються інститутами державної влади, які здійснюють свої функції, у тому числі при взаємодії із суспільними організаціями.

Реалізація національних інтересів України можлива лише на основі стійкого розвитку економіки України. Надзвичайно важливим є забезпечення всім громадянам достойних умов і якості життя, можливість реалізації їх духовних запитів і матеріальних потреб. Бідність, як соціальне явище, має бути виключена з життя українського суспільства. Необхідно забезпечити достойне життя ветеранам, інвалідам, літнім людям, а також доступність для всього населення освіти, культури, медичного обслуговування, транспорту, зв'язку, комунальних послуг.

З точки зору національних інтересів в області економіки найбільш актуальним є забезпечення її функціонування в режимі розширеного виробництва, захисту інтересів вітчизняних товаровиробників, підвищення інноваційної та інвестиційної активності, постійного конт-ролю за стратегічними ресурсами країни, підтримки наукового потенціалу, який здатний утвердити Україну на стратегічно важливих напрямках науково-технічного прогресу.

Необхідною умовою реалізації національних інтересів в цій області є перехід економіки до моделі сталого розвитку з певним рівнем державного регулювання економічних процесів, який гарантує стабільне функціонування і розвиток економіки і забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, проблем збереження навколишнього середовища з метою удосконалення потреб нинішнього і майбутнього поколінь.

Єдність економічного простору, наявність великого внутрішнього ринку є важливою перевагою національної економіки України. Його збереження і розвиток, з урахуванням виробничої спеціалізації

регіонів, має консолідує значення для української економіки. У зовнішньоекономічній сфері національні інтереси українських підприємств полягають у підвищенні конкурентноздатності вітчизняної продукції, ефективності їх росту.

Національні інтереси України у міжнародній сфері потребують проведення активного зовнішньополітичного курсу, спрямованого на зміцнення позицій України. Необхідною умовою реалізації національних інтересів України є можливість самостійно вирішувати внутрішні політичні, економічні і соціальні завдання, незалежно від намірів і позицій іноземних співтовариств, підтримувати такий рівень життя населення, який би забезпечував національну злагоду і стабільність в Україні.

3.3. Стабільність та перебудованість національних інтересів у контексті завдань економічної дипломатії (інноваційні підходи)

Вирішення проблем національних інтересів і національної безпеки завжди поєднано зі створенням постійно діючих механізмів взаємодії влади і ринку через закони, постанови, ділову і адміністративну практику. Бізнес має свої канали для доведення власних інтересів до рівня прийняття рішень і дій. Окремі фірми стали приймати кодекси своєї поведінки з різних питань як вираз готовності здійснювати діяльність на умовах, які враховують інтереси інших сторін. Своє місце відводиться й науці, яка дає рекомендації, наводить науковий аналіз і виробляє прогноз. Ці два напрямки взаємозв'язані: перший не дає можливості ігнорувати реальними інтересами учасників ринку всіх видів, другий не дозволяє якомусь учаснику нав'язувати суспільству однозначні погляди і оцінки явищ.

Отже, прогнози довгострокової дії – це управлінський процес підготовки заздалегідь національних господарств до існуючих і майбутніх економічних викликів.

Прогнозом довготривалої дії є такий, що центральною економічною проблемою кожної країни має стати здатність її економіки розвиватися так, щоб фірми отримували більш конкурентні переваги і підвищували продуктивність. Лише таким шляхом можна досягти підвищення рівня життя і економічного росту. Даний процес потребує, щоб фірми постійно удосконалювали технологію і розвивали стратегію випередження конкурентів. Роль керівництва країни полягає у проведенні політики, здатної забезпечити формування кадрів, підйом і розвиток фірм.

Незалежно від нинішнього положення кожна країна зіштовхується з проблемами у своєму русі до вищого рівня конкурентноздатності і продуктивності. Ці проблеми можна звести до переліку питань, що стоять перед кожною країною і утворюють її національні пріоритети. Зміст цих програм визначається тим, якої стадії досягла національна промисловість. Країни, що знаходяться на стадії інвестицій, прямують до інноваційного статусу. Кожна країна має власну історію, соціально-економічну структуру й інститути, які впливають на можливий вибір. Відповідний зміст політики для розв'язку національних проблем має визначатися унікальними обставинами, що склалися в країні і потребують вивіреного балансу політичних, соціальних і економічних заходів, розробка яких специфічна для кожної країни.

Останнє десятиріччя ХХ століття характеризувалось значними змінами в світовій економіці. Нова фаза науково-технічної революції та інтернаціоналізації потоків капіталу трансформувала головні моделі економічного розвитку. Цільовою моделлю, яку намагається впровадити більшість країн, є економіка зростання. Але, на цей час такі показники, як динаміка інновацій, об'єм інвестиційних потоків поступилися місцем у рейтингах економічних оцінок факторам технологічної швидкості і концентрації, що визначають ступінь високотехнологічності зростання сучасної економіки. Останніми найважливішими тенденціями, що визначають перспективи будь-якої економіки, стали гуманітарні фактори – гуманітарна складова економічної моделі. В світі відбувається не просто поступовий еволюційний перехід до нового економічного укладу, а глобальна неоекономічна революція, обумовлена технологічними, фінансовими та екологічними змінами, переходом на новітні ринкомістки, високопродуктивні та гнучкі види виробництва, що затверджують домінування в світі гуманітарної економіки.

Визначальними векторами зростання гуманітарної економіки стали високоінтелектуальні галузі і новітні типи виробництва, що базуються на інтелекті, як основному виробляючому ресурсі новітнього технологічного укладу.

Наприклад, вже зараз такі країни, як Норвегія, Канада, Німеччина, Ірландія та Австрія переорієнтували свою економіку на виробництво і використання сучасних знань, що на 50 % забезпечують зростання національного багатства. Найбільш стабільне зростання науково-технічного потенціалу демонструють США: загальні витрати на НДДКР складають в середньому за останні три роки 220,6–225 млрд на рік. За рівнем використання мережі Інтернет перше місце на сьогодні займають Ісландія (44,6 %), Швеція (40,4 %), Норвегія (36,2 %) та США (21 %). З 100 компаній, що входять до провідних світових економічних індексів 99 працюють в галузі Інтернет та фармакології. В нашій країні зараз від 70000 до 200000 користувачів Інтернету. Але за останні роки виділення коштів на науку скоротилося з 3,5 % від ВВП до 0,15 %, а загальна кількість наукових кадрів скоротилася з 449,8 тис. чол. у 1991 році до 199,4 тис. чол. у 1999 і склала 44,3 %.

Як відомо, протягом останніх століть в історії технологічно-інноваційної еволюції було п'ять хвиль, в результаті яких утворилося п'ять технологічних укладів. Економічні перспективи кожного з них визначалися домінуванням певного типу ключового виробляючого ресурсу.

П'ята хвиля, започаткована в середині 80-х років ХХ ст. опирається на досягнення у сфері мікроелектроніки, інформатики, біотехнологій, фармакології, медичної діагностики, генної інженерії, нових різновидів енергії, супутникових технологій і використовує принципово новий тип виробничих ресурсів – гуманітарний (інтелектуальний) ресурс, основною характеристикою якого є високопродуктивність, мобільність, невичерпаність і регенеративність.

Включення України в загальносвітову ритміку техніко-економічного розвитку відбулося в кінці ХІХ століття на рівні третього техноукладу. Створення нових укладів йшло шляхом доганяючої органічної модернізації, яка генерується шляхом швидкого створення нових виробництв за допомогою економічної політики мобілізаційно-адміністративного типу. В результаті нові технологічні уклади співіснували (і співіснують зараз) з попередніми, використовуючи дефіцитні ресурси і тим самим гальмують становлення передових відтворювально-технологічних контурів та завершення нормального циклу технологічного розвитку.

Технологічна різноукладність вітчизняної економіки, наявність різних техноекономічних секторів, ринкових і галузевих сегментів становить особливості перехідної змішаної економіки у технологічному і структурному вимірах. Наслідки застосування “доганяючої” моделі в значній мірі і зумовили змішаний характер техноекономічної моделі української економіки з секторами різної конкурентоспроможності, а саме: по-перше, низьку конкурентоспроможність галузей і технологій масового використання, по-друге, значний потенціал перспективних напрямків фундаментальних і прикладних досліджень у ряді виробництв і, по-третє, значні експортні можливості у традиційно-індустріальних і сировинно-транзитних галузях.

Для галузей національної постіндустріальної економіки, що розвиваються найбільш стрімко, пропонується використовувати назву *instant* і ввести в науковий оборот термін інстант-економіка – як змістовну і організаційну характеристику розвитку п'ятого економічного укладу в Україні, що визначається сегментарним маневруванням в рамках різноукладної транзитарної економіки.

Деякі скептики сьогодні стверджують, що неможливо побудувати гуманітарну постіндустріальну економіку у індустріальному суспільстві за умов домінування мобілізаційної моделі, стримування заробітної плати, прямих та опосередкованих державних дотацій, вузькості національних ринків, залежності від притоку іноземних інвестицій у відсутність високого рівня споживання населення та розповсюдження постматеріалістичної мотивації як фундаменту переходу до постіндустріальної моделі суспільного розвитку. Основною проблемою конструювання засад нового економічного укладу в сучасних умовах стає фактор адаптації його внутрішніх характеристик до національного характеру індустріальної економіки. Фактично зараз можна казати про неадекватність укладової характеристики сучасної економіки, бо глобальна економіка є неоекономічною надбудовою, яка має свою секторну й сегментарну організацію. Новітні галузі є специфічними за своїми ознаками елементами національної економіки, бо вони безпосередньо підпорядковуються законам глобальних економічних потоків. Проблеми і перспективи їх функціонування – це складно структурний комплекс глобальної та національної економік. Основним проблемним вузлом постіндустріального дизайну, що був концептуально визначений в останній час, стала необхідність розробки моделі розбудови постіндустріальної гуманітарної економіки в окремо взятій країні.

В цілому на фоні стрімкого зростання значущості інформаційної складової зменшується вагомість індустріальних форм організації економіки. Новітні технології дають унікальну можливість країнам з обмеженими ресурсами зробити стрибок через цілі цикли промислового розвитку, які ще декілька років тому треба було пройти, щоб досягти сьогоднішнього рівня економічного розвитку західного суспільства.

Якщо ХХ століття було епохою галузей, що базувалися на використанні природних ресурсів і ефективних технологій, то у ХХІ-му пануватимуть “штучні інтелектуальні галузі”, економіка інтелектуальних активів, головним чинником розвитку яких є не виробництво та впровадження, а наявність ідеї, проекту, програми.

Для України річ не тільки в необхідності затвердження галузей глобальної економіки як домінуючих сегментів національного розвитку, а у визначенні оптимальної форвардної стратегії економічного розвитку держави.

Треба мати на увазі, що включення до глобальної економіки – це сегментарний та різноциклічний процес, який відбувається за кластерним принципом. Зокрема, стратегія загального державного реформування має бути зорієнтована на створення “кластерів сполучених структур” – структур, що забезпечуватимуть потреби розбудови в Україні інноваційної неоекономіки. Наприклад, при проведенні адміністративної реформи треба враховувати фактор необхідності формування інноваційно-територіальних зон, а реформа системи освіти повинна бути спрямована на її трансформування в індустрію знань. Освіта повинна трансформуватись у галузь постіндустріальної економіки, стати “економікою знань”, що забезпечуватиме “виробництво інтелекту”.

Глобальна гуманітарна економіка не має таких же ознак монолітності, що й національна. Саме тому реалізацію форвардної стратегії потрібно починати зараз, не чекаючи, коли в нашій країні з'явиться масштабний народногосподарський комплекс гуманітарної економіки і коли до цього процесу приєднається більшість країн, що розвивається.

Сьогодні ми маємо унікально сприятливий момент для формулювання та втілення основ нової стратегії включення до глобальної гуманітарної економіки – *attachment strategy*. Головними характеристиками цієї стратегії мають стати структурованість та поетапність.

Варто негайно подолати свою тотальну залежність від експорту сировинних ресурсів, використати можливість диверсифікувати свій експорт за рахунок нових технологій, що відносяться до нової економіки.

Можна говорити навіть про те, що в країні складається деяка, поки що неформальна, але широка коаліція за розвиток власної технологічної індустрії. На цій основі концепцію можна розвивати далі. Наступним повинно стати питання про принципи і механізми дій, що мають бути реалізовані суспільством та його зацікавленими групами. Проблема державного регулювання і суспільно-політичного сприяння новій економіці вийшла в центр суспільної уваги. Однак чіткого розуміння того, яким чином публічно-політичні заходи повинні бути пов'язані з економічною моделлю, як і раніше – немає.

По суті немає пропозицій на державному рівні, пов'язаних з розвитком технологічної промисловості та експортом технологій, венчурного інвестування, зняттям інформаційних бар'єрів, захистом прав інтелектуальної власності не лише на національному, а і на глобальному рівні. Ні боротьба з піратством, ні стандартизація документообігу для нього не мають першорядної важливості.

Успіх індустріальної політики далеко не завжди визначається витратами на неї і навіть її спрямованістю. Імовірно, коефіцієнт корисної дії бюджетних витрат на розвиток технологій незначний у всіх країнах. Можна згадати ЄСР, де дисципліни біологічного й інформаційного циклу були менш пріоритетними, ніж дослідження в галузі фізики, які мали військово-прикладне значення. Згодом це виявилось катастрофічним відставанням у біотехнології і комп'ютерних науках.

Основним стратегічним завданням України є реалізація політики економічного зростання, на перехідному етапі якого максимальна увага законодавчої та виконавчої влад, органів місцевого самоврядування має приділятися утвердженню в економіці найбільш сприятливого інноваційно-інвестиційного середовища.

Це, в свою чергу, потребує зростання на цьому етапі ролі держави, дійового регулювання і стимулювання науково-технологічного та інноваційного розвитку. Держава повинна виступати суб'єктом, що посилює ринкові механізми в умовах, коли наявні та потенційні переваги української економіки поки що не можуть бути реалізовані на підґрунті ринкових саморегуляторів та ефективної конкуренції.

З метою підтримки національного виробника, в межах відкритої економіки потрібне дієве стимулювання з боку держави внутрішнього ринку, сприяння освоєнню механізмів енергозбереження та структурної політики, захист високотехнологічного потенціалу та інвестиційного комплексу. Необхідна активна взаємодія держави з приватним сектором економіки з метою прискорення формування і утвердження національного капіталу. Його концентрація повинна бути зосереджена на вирішальних пріоритетах соціально-економічної політики.

Подальше економічне зростання здійснюватиметься на власній відтворювальній (інвестиційній) базі та, переважним чином, на достатній ринковій основі.

Специфіка трансформаційних процесів в Україні в цей період полягає в стратегії європейської інтеграції України, в залученні до надбань сучасного цивілізаційного процесу і в наближенні до еталону моделі європейського розвитку.

Для вирішення основних завдань *інноваційного розвитку* слід використати наступні переваги економіки України:

- значний науково-технологічний потенціал, висококваліфіковані наукові та інженерно-технічні кадри, велику кількість об'єктів інтелектуальної (промислової) власності;
- високий рівень системи вищої освіти;
- потужний технологічний потенціал оборонних і суміжних з ним цивільних галузей, особливо машинобудування і приладобудування;

- резерв виробничих потужностей з випуску масової, відносно дешевої продукції, яка здатна знайти збут на внутрішньому ринку, а також на ринках окремих країн, що розвиваються;

- природні ресурси, розвинута мінерально-сировинна база і транспортна інфраструктура.

Орієнтирами *інноваційного розвитку* економіки можуть стати:

- зміна політики, передусім промислової та зовнішньоекономічної, з суто сировинної на збільшення виробництва та експорту наукомісткої, конкурентноспроможної промислової продукції;

- розширення внутрішнього ринку, збільшення частки внутрішнього споживання у структурі ВВП до 70–75 %;

- випереджаюче зростання ролі машинобудування, насамперед пріоритетних його галузей за рахунок освоєння і випуску систем машин нового покоління, заснованих на нетрадиційних принципах, у тому числі для переробки відходів;

- частка продукції машинобудування в загальній структурі промисловості повинна бути збільшена і доведена до рівня 25–30 %;

- обсяги продукції на одного зайнятого у машинобудуванні повинні зрости до 2006 року у 3,5–4 рази за рахунок докорінного технічного і технологічного переозброєння виробництва з використанням новітніх досягнень вітчизняної та світової науки і техніки;

- зростання наукомісткості ВВП до 1,7–2,5 %, як це передбачено законодавчими нормами;

- збільшення в десятки разів проти нинішнього рівня обсягів прямих іноземних інвестицій, які на сучасному етапі в розрахунку на одного мешканця в Україні не можна навіть близько порівнювати зі значенням цього показника в країнах західного світу.

Інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на розвиток наявного потенціалу перспективних високотехнологічних виробників. Одним з головних завдань України є затвердження на світовому космічному, авіаційному та інших ринках перспективних технологій.

Основним завданням першого етапу впровадження інноваційної моделі має бути підвищення рівня інформатизації суспільства, за яким сьогодні Україна значно поступається провідним країнам світу.

У процесі досягнення згаданих вище орієнтирів необхідно враховувати наступні обмеження, характерні для сучасного етапу розвитку економіки України:

- технологічна відсталість, що обумовлює низьку конкурентоспроможність продукції окремих галузей;

- нерозвиненість сфери малих інноваційних підприємств та інфраструктури в інноваційній сфері;

- дефіцит фінансових ресурсів, який позначається на інноваційній активності виробництв реального сектора економіки.

Вирішального значення у впровадженні інноваційної моделі розвитку, утвердженні України як високорозвинутої, соціально орієнтованої держави ринкового типу з конкурентоспроможною економікою набуває її структурна перебудова.

Головним змістом структурного маневру, виходячи з оцінки сучасних тенденцій і реальних можливостей економіки, буде прискорений розвиток національних галузей і виробництв, що в змозі забезпечити конкурентні переваги на світовому ринку, так і поступове прискорення темпів зростання в суміжних галузях економіки.

Державна структурна політика економічної дипломатії на цьому етапі перебудови має зосереджуватися на розв'язанні таких основних завдань:

- проведення ефективної промислової і аграрної політики та сприянні підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і світовому ринках;

- забезпеченні структурного маневру у бік підвищення частки галузей і виробництв з високим ступенем промислово-технологічної переробки, значною питомою вагою доданої вартості і швидким оборотом капіталу;

- стимулюванні інноваційного процесу з метою технологічного оновлення, зниження енерго- та матеріалоємності, підвищенні ефективності вітчизняного виробництва;

- завершенні трансформації структури державної власності і управління, податкової системи, товарних і фінансових ринків, інноваційних механізмів та інших в інститути ринкової економіки та сприяння підприємницькій діяльності;

- скороченні та оптимізації державного сектора економіки, підвищення ефективності управління державним майном і корпоративними правами;

- розвиток внутрішнього ринку з підвищенням конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, що сприятиме зменшенню зовнішньої залежності національної економіки та підвищить економічну безпеку держави;

- реструктуризації технологічної і організаційно-господарської структури неефективних суб'єктів господарювання з виділенням підприємств і видів продукції, що підлягають репрофілюванню, консервації, конверсії або ліквідації, в тому числі і через механізм банкрутства;

- підвищенні інноваційної активності на мікрорівні, випереджаючий розвиток високотехнологічних виробництв, сприянні процесам інтеграції і створенні великих ефективних і конкурентоспроможних компаній, всебічній підтримки малого і середнього бізнесу;

- забезпеченні більшої прозорості функціонування природних монополій, організаційного їх поділу на природно монополійні і немонополійні сегменти, посилення контролю за витратами та підтриманням необхідного рівня інвестицій;

- формуванні та реалізації державних і галузевих цільових програм розвитку промисловості, аграрного сектора, транспорту, сучасних систем зв'язку і телекомунікацій;

- прискоренні розвитку та ринкової адаптації економічної системи на засадах всесвітньої економічної трансформації, що відбувається на базі новітніх інформаційних технологій, посиленні глобальних та регіональних інтеграційних процесів;

- забезпеченні прискореного розвитку та інтеграції у міжнародний інформаційний простір ринкової інфраструктури – товарних бірж, транспортних терміналів, банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, ринку інформаційної продукції і послуг;

- підвищенні рівня накопичень в економіці, особливо частки інвестицій в основний капітал, шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату та умов переходу від споживацької ідеології у використанні ВВП до забезпечення інвестиційного розвитку.

Структурна перебудова економіки України на підґрунті інноваційної моделі розвитку повинна забезпечити необхідні відтворювальні пропорції ВВП та їх позитивну динаміку.

Інноваційна політика повинна бути спрямована на забезпечення прогресивних змін у тенденціях формування і використання ВВП як основи економічного зростання. Пріоритетними напрямками оптимізації відтворювальних пропорцій мають стати:

- постійне зменшення затратомісткості у тенденції співвідношення між витратами (проміжним споживанням) і новоствореною вартістю (валовою доданою вартістю), яке характеризує ефективність виробництва;

– підвищення питомої ваги валового капіталоутворення в структурі ВВП, в першу чергу, за рахунок накопичення основного капіталу, темпи якого повинні перевищувати темпи зростання ВВП. Така тенденція формуватиме інвестиційний тип розвитку економіки, створюючи ресурсне підґрунтя для структурної її перебудови;

– відновлення стимулюючого впливу заробітної плати на інноваційний розвиток і технологічне оновлення виробництва, її відтворювальної функції, підвищення платоспроможного попиту населення та перерозподіл первинних доходів на користь товаровиробників. З цією метою необхідно поступово підвищувати рівень середньої заробітної плати і частку оплати праці в структурі ВВП, за рахунок чого зменшаться нарахування на фонд оплати праці;

– активізація виробництва і структурної перебудови економіки шляхом збільшення в структурі ВВП частки валового прибутку і змішаного доходу за рахунок зменшення податкового навантаження на товаровиробників.

Інноваційна модель розвитку економіки на середньострокову перспективу передбачає збереження основних пропорцій її загальногалузевої структури. У формуванні економічного розвитку країни провідну роль буде відігравати промисловість, її частку в загальному обсязі валової доданої вартості слід збільшувати.

Переведення економіки на інноваційний шлях розвитку вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення. Перші кроки для його створення в Україні вже зроблено.

Разом з тим цілий ряд проблем, що стоять на заваді інтенсифікації інноваційних процесів, ще не знайшли свого нормативно-правового вирішення в нашій країні. А головне – чинне законодавство України, яким регулюються правовідносини у названій сфері, не має необхідної структурної повноти і системної завершеності. Виходячи з цього, необхідно, спираючись на світовий досвід, розробити кілька взаємоузгоджених законопроектів, які в сукупності з вже прийнятими законами та необхідним комплектом нормативних актів могли б сформувати правове поле для впровадження інноваційної моделі розвитку української економіки.

Зокрема, для активізації інноваційної діяльності в ринкових умовах необхідно законодавче врегулювати питання функціонування інноваційних ринків, місця і ролі в них таких ринкових структур, як інноваційні біржі, консорціуми, акціонерні товариства, асоціації, промислово-фінансові групи з метою коопераційної інтеграції наукових організацій, вузів, промислових підприємств та банків створення і комерціалізації нових технологій.

Є необхідність внесення змін та доповнень до Бюджетного кодексу України, зокрема з метою запровадження в системі видатків Державного бюджету України спеціальних фондів фінансування інновацій, кошти яких будуть використовуватись, зокрема, через механізм державного замовлення на інноваційну продукцію, передбачити в структурі Державного бюджету видатки на здійснення державних інноваційних програм.

З розвитком ринкових відносин виникають умови для створення фондів ризикового (венчурного) капіталу, який відіграє дуже велику роль у кредитуванні інноваційних проектів у більшості розвинених країн світу як найбільш адекватного специфіці інноваційного підприємства. Потенціальними інвесторами фінансових ресурсів в установи венчурного фінансування можуть бути суб'єкти комерційної діяльності, які мають можливість вкладати вільні кошти на тривалі строки, шукають засоби захисту капіталів від інфляційних процесів і отримання у майбутньому високої норми прибутку. Ключову роль тут повинні забезпечити інноваційні фонди різного типу і спрямування. На сьогодні венчурний капітал, який має специфічні особливості, не має в Україні відповідного правового забезпечення і ніяк не стимулюється державою. Виникає необхідність в розробці і прийнятті спеціального закону “Про основні засади формування та регулювання ринку венчурного капіталу в Україні”. В цьому законопроекті слід передбачити введення у діюче законодавство поняття “венчурне фінансування”, чіткий нормативно-правовий порядок відрахувань і консолідації коштів в інноваційні фонди, а також механізм повернення коштів, формування і реалізацію заходів державної підтримки венчурних фондів, їх управлінських структур і венчурних підприємств, координацію діяльності учасників венчурних проектів, заходи контролю за діяльністю фондів. Серед заходів державної підтримки важливо визначити державні гарантії внесків венчурних фондів в інноваційні проекти; участь державного і приватного капіталу у спільних венчурних проектах, які мають стратегічне значення тощо.

В сучасній структурі фінансування інноваційної діяльності надто незначна частка комерційних банків. В інноваційній сфері до цього часу не сформувалися механізми гарантії повернення фінансових коштів та їх страхування. Сучасним законодавством ніяк не стимулюється кредитування такими банками цієї досить ризикованої і в той же час надзвичайно важливої для розвитку економіки держави сфери діяльності. З метою реалізації комплексу заходів з стимулювання взаємодії банківської системи і страхового бізнесу з реальним сектором економіки, включаючи науково-технічну сферу і інноваційну діяльність, слід розробити і запровадити у практику закони “Про стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності” і “Про страхування ризику інвестицій в інноваційні проекти”.

Важливого значення набуває розроблення Закону України “Про державне регулювання трансферу технологій”. Цим законодавчим актом мають бути розв'язані проблеми економіко-правових взаємовідносин

ліцензіара і ліцензіата при здійсненні внутрішнього трансферу технологій на ліцензійній основі (всередині країни), здійсненні міждержавного технологічного обміну та комерціалізації інновацій на патентній і безпатентній основі. За допомогою цього закону стане можливим забезпечення еквівалентності міждержавного технологічного обміну, запобігання неконтрольованого ввезення в країну застарілих технологій, припинення практики завищення вартості нематеріальних активів (ноу-хау, об'єктів іноземної інтелектуальної власності) у складі іноземних інвестицій, що має визначатися за результатами державної експертизи. Майбутнім законом мають бути захищені національні інтереси держави і здійснюватися заходи правового регулювання обмежень у передачі технологій (НДДКР, патентів, ліцензій) з міркувань оборони, пріоритетів зовнішньо- і внутрішньоекономічної політики, збереження науково-технічних переваг над країнами-конкурентами.

В чинних законодавчих актах накопичилось чимало протиріч і невідповідностей загальноприйнятим у світі нормам в питаннях охорони прав на інтелектуальну власність, які гальмують винахідницьку діяльність і комерціалізацію нових технологій. Розв'язати їх пропонується шляхом прийняття спеціальних законів "Про врегулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів і стимулювання винахідницької діяльності в Україні" та "Про правовідносини між роботодавцем та працівником в питаннях винахідництва, створення корисних моделей та промислових зразків".

Запровадження передбачених запропонованим переліком законів нової системи державного регулювання інноваційної діяльності вимагає відповідних змін у цілому ряді чинних законів України. Виходячи з цього, пропонується передбачити розробку Закону України "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України, що регламентують інвестиційну та інноваційну діяльність".

Змінам і доповненням підлягають нормативно-правові акти, які регламентують:

- інституціональні перетворення в народному господарстві;
- податкову систему;
- стимулювання, підтримку та захист виробника;
- торгівельні операції, в тому числі експортно-імпортні;
- умови функціонування суб'єктів підприємницької діяльності;
- фінансово-кредитні відношення;
- забезпечення конкуренції, захисту інтелектуальної, промислової і комерційної власності;
- міжнародного правового співробітництва;
- доступ фізичних та юридичних осіб до компетентних судів та адміністративних органів України для захисту їх особистих та майнових прав;
- соціальний захист працівників тощо.

Лекція 4. Сучасний стан та перспективи розвитку національних інтересів України

4.1. Протиріччя національних інтересів у процесі інтернаціоналізації.

4.2. Національні інтереси України з країнами СНД.

4.3. Моральні аспекти національних інтересів.

4.1. Протиріччя національних інтересів у процесі інтернаціоналізації

У контексті нової стратегії є нагальною потреба України в ширшому впровадженні загальноприйнятих міжнародних механізмів захисту внутрішнього ринку та регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це насамперед забезпечення зовнішньоторгового режиму, спрямованого на створення рівноправних умов господарювання для вітчизняних та іноземних товаровиробників і ефективний їх захист від недобросовісної конкуренції. Потрібно забезпечити ефективну імпорتنу політику із застосуванням процедур, прийнятих у рамках СОТ. Відповідно до правил та зобов'язань, взятих на себе Україною під час вступу до цієї організації, мають установлюватися ставки ввізного мита та розміри акцизів, застосовуватися стандарти та технічні регламенти, запроваджуватися механізми квотування та ліцензування імпорту тощо.

Врахування можливостей світового ринку та потенціалу міжнародної конкуренції в комплексі національних інтересів – складне завдання. Пропонується розглянути дане завдання на всіх рівнях – національному, регіональному та об'єктному, в яких мають постійно й послідовно вирішуватися найгостріші поточні питання.

На рівні національного інтересу підхід “сприяння експорту товарів і імпорту капіталу” неможливо рахувати сучасним та достатнім в умовах зростаючої ролі безпосереднього міжнародного виробництва, інтернаціоналізації майна і управління, появи у всіх розвинутих ринкових державах, поряд з внутрішньою, зовнішньої (зарубіжної) економіки, у зв'язку з чим остання розвивається особливо динамічно.

При цьому необхідно реально бачити наявність серйозних розбіжностей в позиціях різних країн в таких ключових питаннях, як суверенітет, невмішування, юрисдикція, співвідношення міжнародного права і міжнародних зобов'язань. В основі цих відмінностей історичні корені і різниця у формах і методах інтернаціоналізації своїх господарств, способах захисту своїх національних інтересів.

Відповідно повинні бути чітко визначені сфери застосування режиму (тобто створення для зарубіжних громадян, товарів або інвестицій не менш сприятливих умов у порівнянні з існуючими для місцевих громадян, товарів, інвестицій). Важливо також, виходячи з національних інтересів, встановити захисні механізми. Вказані застереження ніяк не мають збиткового характеру. Застосування національного режиму в даній конкретній країні лише свідчить про наявність проблем, її структури, роблять ще більш передбаченою можливу поведінку партнерів.

Вимагається також готовність виключити дискримінацію і забезпечити ринкову конкуренцію у таких сферах, як урядова допомога і різного роду субсидії, податкові обов'язки, державні закупки, режим інвестиції, які контролюються зарубіжними власниками, доступ до місцевого банківського кредиту і на ринок капіталу, проблеми національної приналежності господарюючих суб'єктів. І нарешті, важливого значення набуває поєднання загальноринкових економічних стандартів з національними інтересами, особливо у соціальній сфері.

Інтегрування України в європейські структури потребує вироблення та реалізації такої модної стратегії взаємовідносин з регіонами та управління ними, яка б відповідала принципам регіональної політики Європейського Союзу (ЄС), сприяла становленню нових форм співпраці у форматі “центр–регіони”, загальновизнаної практиці внутрішнього міжрегіонального співробітництва та міжнародної співпраці територій.

Метою державної регіональної політики як складової стратегії економічного та соціального розвитку України є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку територій, усунення основних регіональних диспропорцій.

Державна регіональна політика у 2004–2011 рр. має забезпечити:

- формування оптимальної вискоєфективної структури господарства регіонів, яка б забезпечувала їх комплексний розвиток на основі природно-ресурсного, виробничо-економічного, науково-технічного та людського потенціалу, наявної інфраструктури, історико-культурних надбань і традицій з використанням переваг та можливостей геополітичного становища регіонів;

- запровадження системи стратегічного бюджетного планування та фінансового вирівнювання з застосуванням об'єктивних критеріїв, гарантованих державою соціальних стандартів, нормативів мінімальної бюджетної забезпеченості, законодавчо визначеного переліку завдань місцевого значення;

- застосування договірних засад при визначенні спільних дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в стимулюванні регіонального розвитку, зокрема депресивних територій;

- вирішення спільних регіональних та міжрегіональних проблем розвитку шляхом об'єднання фінансових ресурсів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- комплексний розвиток територій із спеціальним економічним статусом (територій пріоритетного розвитку та спеціальних (вільних) економічних зон) за допомогою залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва для збереження наявних і створення нових робочих місць, подолання наслідків екологічних та техногенних катастроф, запровадження нових технологій, активізації зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення виробництва високоякісних товарів та послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури;
- підвищення ролі регіонів у зовнішньоекономічному співробітництві. Активне входження регіонів до міжнародних організацій та формувань, активізація міжрегіонального та трансграничного співробітництва;
- удосконалення системи державного стратегічного програмування регіонального розвитку, обґрунтування стратегії розвитку окремих регіонів;
- децентралізацію влади, розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з розширенням повноважень місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- формування інфраструктури підтримки регіонального розвитку через створення спеціальних інститутів, зокрема агентств регіонального розвитку, які б стали провідниками ефективної державної регіональної політики та власної політики розвитку окремих регіонів;
- підвищення ролі регіонів у реалізації екологічної політики держави;
- адаптацію національного законодавства з питань регіональної політики до норм і стандартів Євросоюзу.

Державна регіональна політика здійснюватиметься в тісному взаємозв'язку з адміністративною реформою та реформуванням адміністративно-територіального устрою. Основними напрямками реформи адміністративно-територіального устрою є приведення його у відповідність до Конституції, удосконалення мережі сільських, селищних і міських рад та впорядкування системи населених пунктів, визначення їхніх меж, розроблення та впровадження генеральної схеми планування територій, укрупнення сільських територіальних громад, створення системи економічно та фінансово самодостатніх громад, запровадження стандартів Європейського Союзу щодо адміністративно-територіального устрою, удосконалення організації місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, створення правових основ адміністративно-територіального устрою України як суверенної держави.

Створення на попередньому етапі базових засад незалежності і державності України, утвердження її як повноправного суб'єкта світового співтовариства, врегулювання відносин із сусідніми державами зміщує можливості загрози нашій державі в площину економічної безпеки.

Ключовими завданнями у цій сфері мають стати:

- остаточне подолання наслідків економічної кризи, забезпечення сталого зростання з підпорядкуванням його цілям інноваційного та соціального розвитку держави;
- істотне посилення фінансової безпеки, першочергове зміцнення фінансового потенціалу реального сектора економіки, суб'єктів господарювання, домашніх господарств, забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої та зовнішньої захищеності національної валюти, інтересів вкладників, фінансового ринку, здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень держави, максимальне поліпшення інвестиційного клімату;
- створення надійних гарантій технологічної та техногенної безпеки, оновлення виробничого обладнання, рівень зношеності якого наближається до критичного, забезпечення безаварійної роботи на об'єктах підвищеної небезпеки, вирішення проблем утилізації відходів, упровадження ефективних технологій їх переробки;
- посилення енергетичної безпеки, здійснення активної політики енергозбереження та розвитку власного енергопотенціалу, диверсифікація ринків і створення умов для реальної конкуренції у сфері енергопостачання;
- вирішення комплексу проблем, від яких залежить продовольча безпека діяльності держави, недопущення експансії неякісних імпортованих товарів та продовольчих продуктів, які може випускати в необхідних обсягах і належної якості національний агропромисловий комплекс.

На всіх рівнях – національному, регіональному та об'єктному – мають постійно вирішуватися найгостріші поточні та перспективні питання екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Необхідно розвивати і вдосконалювати згідно зі стандартами ЄС законодавчу базу, застосовувати дієві економічні інструменти (поетапне запровадження платного природокористування) для відтворення та раціонального використання природних ресурсів.

До пріоритетних напрямів належить:

- гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, мінімізація впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;
- поліпшення екологічного стану річок, зокрема басейну Дніпра, та якості питної води;

- стабілізація і поліпшення екологічної ситуації в містах та промислових центрах Донецько-Придніпровського регіону;
- будівництво нових та реконструкція діючих потужностей комунальних очисних каналізаційних споруд;
- запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів, поліпшення їх екологічного стану;
- формування збалансованої системи природокористування та екологізації технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільсько-кому господарстві та транспорті;
- підвищення безпеки проживання населення в сейсмонебезпечних районах;
- збереження біологічної та ландшафтної різноманітності, розвиток природно-заповідної справи.

Сутність концептуальних засад стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004–2011 рр. полягає у визначенні чітко окреслених завдань прискореного виведення економіки на траєкторію сталого зростання через посилення дієздатності держави та далі поглиблення ринкових реформ, затвердження соціально орієнтованої структурно-інноваційної моделі розвитку. Реалізація цих завдань має створити реальні основи набуття Україною спочатку асоційованого, а потім повного членства в Євросоюзі.

4.2. Національні інтереси України та країн СНД

Співробітництво України з країнами СНД має будуватися на принципах довіри і доброзичливості. Україна зацікавлена у подальшій лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків з країнами-учасницями СНД. Визначальним напрямом співпраці з ними є формування зони вільної торгівлі, що сприяло б інтенсифікації господарських взаємовідносин, активному обміну капіталом, товарами, послугами, робочою силою.

Особливого значення мають національні інтереси з Російською Федерацією (РФ). Економічні відносини з Росією органічно узгоджуються з євроінтеграційним курсом нашої держави. Ці стратегічні стосунки мають будуватися на принципах добросусідства, партнерства, рівності та взаємної вигоди. Росія є нашим найбільшим торговим партнером, а Україна – головний торгово-економічний партнер РФ. У свою чергу Україна залишається одним з найбільших споживачів російських енергоносіїв, контролює наземні, морські та повітряні комунікації в життєво важливому для Росії південно-західному напрямку.

Перед обома країнами постає спільне завдання – зосередитись на практичній реалізації досягнутих домовленостей, вивести свою співпрацю на рівень справді стратегічного партнерства, наповнити прийняті політичні документи конкретним реальним змістом.

Відповідно до національних інтересів та цілей України, її економічної безпеки пріоритетними напрямками стратегічного партнерства з РФ в економічній сфері в наступному десятиріччі мають стати:

- співробітництво в енергетичній галузі (розвиток єдиної енергетичної системи, спільне використання нафтопереробних та інших виробництв ПЕК);
- науково-технічне та інноваційне співробітництво;
- розвиток транспортної мережі в Україні в інтересах обох держав;
- інвестиційне співробітництво, розвиток спільних виробничих структур, комерційних та технологічних зв'язків, формування спільних фермерських господарств;
- розвиток військово-технічного співробітництва;
- розвиток фондових ринків та процесів взаємінвестування;
- взаємне розширення ринку трудових ресурсів;
- спільний розвиток регіонів, що становлять інтерес для обох країн, взаємовигідне використання спільних зон господарської діяльності та розвиток прикордонних територій;
- співробітництво в протидії тінізації економіки та нелегальній міграції.

Розглянемо національні інтереси країн СНД України. Проблема формування національних інтересів країн СНД та України не може зводитися тільки до постійних посилень на специфіку перехідного характеру економіки, масштабності проблем і гостроти їх звучання. Механічне запозичення рецептів і досвіду інших країн, які мають етап ринкової трансформації, не завжди застосовані і доречні. Задача полягає в забезпеченості гарантованого поступального й динамічного розвитку країни як великої держави, яка має великий політичний і моральний авторитет у світі, відповідну міжнародну відповідальність і права, що забезпечуються політичними, правовими, економічними, культурно-економічними зв'язками з використанням усіх можливих засобів (не виключаючи, де потребується, натиску, наполегливості).

У застосуванні до відносин всередині держави необхідно, в першу чергу, замінити здатність самостійно забезпечити демократичний розвиток, конструктивно вирішувати виникаючі проблеми, у тому числі економічні і соціальні, в режимі суспільного діалогу; не допускати господарської деградації і тим паче більш деіндустріалізації, незалежно від безпосередніх причин; розуміти, що реальне положення великої держави визначається не розмірами країни, не посиланням на воєнно-політичні підсумки майбутнього, не апеляцією до героїзму цілого покоління людства, а можливістю забезпечити гідне життя людям вже на теперішньому етапі.

У застосуванні до міжнародної сфери, слід зазначити, що національні інтереси країн СНД та України потребують проведення активного зовнішньополітичного курсу, спрямованого на зміцнення позицій України, як одного з впливових центрів формуючого багатополярного світу. В переліку основних

складових цього курсу на першому місці необхідно поставити формування на добровільній підставі інтеграційного об'єднання держав-учасників Співдружності Незалежних Держав. Цілком очевидно, що економічний підйом і соціальне процвітання країн, які входять до СНД, відповідають докорінно національним інтересам (поглядам) України як факту стабілізації і всебічного прогресу держави і народів, які мають загальну історію, а також мають вагомий потенціал для майбутнього прогресу у тісному взаємодіянні одні з інших.

За минуле десятиріччя Україна затвердила себе як незалежна держава. Однак процес розбудови свого дому ще не завершено. Завдання полягає в тому, щоб остаточно облаштувати споруджену будівлю за суттю нового суспільства – економічну, соціальну, політичну та гуманітарну сфери, подолати деформації, що виникли на стартовому етапі трансформаційного процесу.

Йдеться про практичну реалізацію завдань довгострокової стратегії, яка має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю, демократичної правової держави, її інтегрування у світовий процес як країни з конкурентноспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку. Наступне десятиріччя має стати визначальним у розв'язку саме цих завдань, інакше Україна може переїститися на периферію світових процесів.

Досвід держав, які здійснювали глибокі перетворення, засвідчує, що реальний успіх трансформаційних процесів можливий тоді, коли реформи та їхні результати відповідають інтересам і сподіванням широких верств населення, а тому отримують достатню суспільну підтримку. Отже, при визначенні нової стратегії потрібен максимальний політичний консенсус, суспільна консолідація і згода щодо основних цілей цієї стратегії та механізмів її реалізації, базових засад. Це також дуже важливо з погляду зміцнення демократичних інститутів та послідовного розвитку громадського суспільства.

Конче важливо забезпечити поступовість нової стратегії, її органічний зв'язок з позитивними надбаннями попереднього періоду, з урахуванням того, що курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною державної незалежності. Він викристалізовується з історії нашого народу, його ментальності та демократичних традицій, з прагнення нинішнього покоління бачити свою державу невід'ємною складовою єдиної Європи. Європейський вибір України – це водночас і рух до стандартів реальної демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, базованого на засадах верховенства права й забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Потрібно враховувати і глобальну проблему до багатополосного (поліцентричного) світового господарства, де основою взаємодії держав та їх економік має стати регіональна інтеграція. У зв'язку з цим чітка і пріоритетна орієнтація України на інтеграцію в Євросоюз, набуття статусу спочатку асоційованого, а згодом повноправного членства в ньому має розглядатися як основа стратегії економічного та соціального розвитку нашої держави на наступні десять років і більш віддалену перспективу. Як засвідчує досвід практично всіх країн до ЄС, ця мета може стати додатковим потужним стимулом і каталізатором відповідних соціально-економічних та політичних перетворень.

Водночас пріоритетність інтеграції України в ЄС не повинна вступати у протиріччя з іншими стратегічними напрямками зовнішньополітичної та економічної діяльності держави. Всі вони мають бути підпорядковані стратегічній меті – європейській інтеграції, збереженню і поглибленню взаємовигідних зв'язків з Росією та країнами СНД.

4.3. Моральні аспекти національних інтересів

Навряд чи в кого є сумніви щодо небезпеки криміногенного спрямування економіки (від кого б вона не виходила – від користолюбного чиновника чи безвідповідального торгаша) є дійсною небезпекою для національних інтересів і забезпечення їх ніяк не може бути зведено лише до розширення і вдосконалення функцій правоохоронних органів.

До того ж, не завжди порушуються встановлені законом норми, а саме: частіше мова може йти про більш широкий негативний вплив ринку на формування суспільного мислення, на забуття національних культурних і моральних основ.

Як міжнародна проблема розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією може бути також віднесений до області економічної дипломатії. Це велике і самостійне питання; окреслимо лише загальні параметри даної діяльності.

Розробкою принципів, які спрямовані на боротьбу з корупцією зайнялись Організація економічного співробітництва і розвитку, Міжнародна торгова палата. Структура оперативної діяльності досить проста: визначення принципів запобігання хабарництву і шантажу, конкретизація стандартів звітності компаній, стимулювання фірм до прийняття добровільних кодексів чесної конкуренції та інтенсивний обмін інформації з метою допомогти розробці і вдосконаленню національного законодавства. Об'єктом особливої уваги стала проблема “відмивання брудних грошей”.

Робота проводиться і в рамках інших напрямів. Так, активний вплив України у міжнародному співробітництві в рамках боротьби із шантажем і корупцією – одне з найважливіших умов цивілізованої інтеграції економіки держави у світовому господарстві.

Існують різні підходи до визначення поняття “корупція”, але більшість схильна до того, щоб говорити, насамперед, про державну корупцію, в якій, як пишуть експерти “завжди однією із сторін

виступає особа, яка знаходиться на державній службі або виконуюча деякі державні обов'язки в результаті делегованої їй влади від виборців, або якимсь іншим чином”.

Розглянемо інтернаціональні аспекти корупції. Корупція в міжнародних організаціях існує в силу загальних тенденцій; в них також розподіляються ресурси (наприклад, допомога державам-учасникам або клієнтам цих організацій); їх розподіляють чиновники, які не є власниками цих ресурсів. Крім цього, бюрократія в міжнародних організаціях під менш прискіпливим контролем у порівнянні з національними, контролюючими, суспільними організаціями. Все це веде за собою корупцію, яка в силу своєї специфіки роботи міжнародних організацій знаходиться в зоні найменшого ризику для учасників корупційних угод.

Зауважимо, наприклад, що “шахрайство з бюджетом у Європейському Союзі стало великою проблемою...”. В Україні з'явилися публікації про таємне зникнення засобів, отриманих у вигляді допомоги від міжнародних організацій. Є підстава підозрювати, що це результат такої корупції.

Корупція у міжнародному економічному спілкуванні проявляється при створенні підприємств за участю іноземного капіталу, реалізації інвестиційних проектів і приватизації державної власності, вирішенні проблем розподілу продукції та в інших формах. Від цього виду корупції не захищена жодна країна.

Без перебільшення можна стверджувати, що іноземний бізнес вносить свій вагомий вклад в ріст корупції в нашій країні.

Переміщення незаконних прибутків за кордон зменшує ризик корупційних домовленостей і тим самим прискорює корупцію. Від цього потерпають багато країн. Відомо немало випадків, коли лідери країн, які розвиваються, ховали в іноземних банках, одержаних в результаті корупційних дій, прибутки, що обчислюються мільярдами доларів.

В Україні вивіз капіталу давно став проблемою економіки і фінансової системи. Левову частку цього потоку складають незаконно отримані прибутки, в тому числі від корупційних угод. Це поглиблюється відсутністю двосторонніх і багатосторонніх домовленостей за участю нашої країни про арешт рахунків, видачу злочинців тощо.

Безсумнівно, що корупція викликає негативний вплив на всі сторони життя. Негативні наслідки корупції, викладені нижче, у більшій або меншій мірі проявляються і в Україні.

Економічні наслідки корупції:

1) поширення тіньової економіки. Це призводить до зменшення податкових надходжень, як наслідок – держава втрачає фінансові важелі управління економікою, загострюється економічні проблеми через невиконання бюджетних зобов'язань;

2) руйнування конкурентних механізмів ринку, оскільки часто виграє не той, хто зміг одержати привілеї за хабарі. Це приводить до зниження ефективності ринку і дискредитації ідей ринкової конкуренції;

3) гальмування появи ефективних приватних власників, у першу чергу, із-за порушення ходу приватизації.

4) неефективність використання бюджетних коштів, особливо при розподілі державних замовлень і кредитів. Це ще більш ускладнює бюджетні проблеми країни;

5) збільшення цін за рахунок корупційних “позавиробничих витрат”. В результаті споживач несе збитки;

6) втрата довіри агентів ринку до змоги влади встановлювати справедливі правила ринкової гри. Погіршується інвестиційний клімат і, як наслідок, не вирішуються проблеми подолання спаду виробництва поновлення основних фондів;

7) розширення масштабів корупції в неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, суспільних організаціях); все це призводить до зменшення ефективності країни в цілому.

Соціальні наслідки корупції:

1) відволікання величезних засобів від цілей суспільного розвитку. Тим самим загострюється бюджетний ринок, знижується змога влади вирішувати соціальні проблеми;

2) закріплення і збільшення майнової нерівності, бідність більш-ші частини населення. Корупція провокує несправедливий і неправ-дивий перерозподіл засобів на користь вузьких олігархічних груп за рахунок найбільш незахищених прошарків населення;

3) дискредитація права як основного інструменту регулювання життя держави і суспільства. В суспільстві формується уява про беззахисність громадян як перед злочинністю, так і перед владою;

4) корумпованість правоохоронних органів сприяє зміцненню організованої злочинності. Останнє зростає з корумпованими групами чиновників і підприємців, підсилюється за допомогою доступу до політичної влади і можливостями до відмивання грошей;

5) збільшення соціальної напруги, яка б'є по економіці і загрожує політичній стабільності країни.

Політичні наслідки корупції:

1) відбувається зміщення цілей політики загальнонаціонального розвитку і забезпечується владування олігархічних угруповань.

2) зменшується довіра до влади. Тим самим ставляться під загрозу будь-які добрі наміри влади, росте її відчуження від суспільства;

3) падає престиж країни на міжнародній арені, зростає загроза її економічної і політичної ізоляції;

4) знижується політична конкуренція, громадяни розчаровуються в цінностях демократії. Виникає загроза розладу демократичних інститутів;

5) збільшується ризик демократії, яка народжується за розповсюдженим сценарієм приходу диктатури на хвилі боротьби з корупцією.

Лекція 5. Економічна дипломатія в системі міжнародного інвестування

5.1. Іноземне інвестування як об'єкт економічної дипломатії.

5.2. Оцінка форм інвестицій та міжнародного бізнесу.

5.3. Еволюція ідей, законів, інтересів сторін та стереотипів у сприянні іноземним інвестиціям.

5.1. Іноземне інвестування як об'єкт економічної дипломатії

Прямі іноземні інвестиції є самою динамічною формою міжнародних господарських зв'язків, важливим об'єктом економічної дипломатії. Поєднання ринкових сил і стимулювань з прямим і непрямим державним впливом приводить до істотного зросту їх абсолютних розмірів. Стрімке збільшення прямих інвестицій пояснюється не тільки економічними причинами. Важлива роль належить і економічній дипломатії, внаслідок чого значення іноземних інвестицій у світовій економіці гостро підвищилось. Поняття “прямі іноземні інвестиції” трактуються значно ширше, а саме:

– збільшується роль ознак права на управління; право володіння власності перестає бути єдиним і тим паче вирішальною ознакою;

– внаслідок розвитку і удосконалюванні структури міжнародних ринкових відносин складаються різні форми операцій, які призводять до довгострокових відносин і постійній зацікавленості підприємства-резидента однієї держави до підприємства-резидента іншої держави, а також контролю першого над другим;

– слово “контроль” можна замінити більш гнучким – “істотна ступінь впливу на управління”.

Таке визначення вперше було запроваджено при оцінках міжнародних інвестиційних потоків у 1999 році і визначає фактичне прийняття тих стандартів, за які виступили промислово розвинуті країни, насамперед США. Необхідно виділити три моменти.

1. Вказаний підхід демонструє ЮНКТАД (Конференція ООН по торгівлі і розвитку), в межах якої зводиться воедино суперечливий підхід і позиції різних груп країн, а також міжнародних організацій з даного питання. Таке “знання” виробляється згідно тим нормам відношень, які відповідають інтересам головних інвесторів.

2. Сучасну роль і становище у світі прямих іноземних інвестицій закріплюють визначені міжнародні угоди між різними сторонами світового інвестиційного процесу. Мова йде про двосторонню інвестиційну угоду, більш широких міжнародних і регіональних угод унікаючих подвійного оподаткування. У цих документах конкретизуються трактування таких окремих ключових тверджень (у тому числі коректуються національні норми):

– у визначенні поняття “капіталовкладення” (“всі види активів” – за що виступають менш розвинуті країни; або “всі види інвестицій” – за що виступають промислово розвинуті країни), і “інвестор” (необхідно врахувати резидентів, вкладення яких не обов'язково пересікають національний кордон, аби не рахувались зі всіма витікаючими наслідками; за перше виступають промислово розвинуті країни, за друге – менш розвинуті країни);

– про характер появи “право входу” або “право допуску”; за перше виступають промислово розвинуті країни, за друге – менш розвинуті країни);

– про режим і види вилучення із “національного режиму”, “режиму найбільшого сприяння”, “справедливого і недискримінаційного режиму”;

– про право на націоналізацію (характер причин і порядок компенсації, можливість запобігання “повзучої” націоналізації); міжнародне право і міжнародні обов'язки, про пріоритет першого кажуть промислово розвинуті країни, за перевагу іншого підходу виступають менш розвинуті країни і декілька інших країн, які побоюються можливої небезпеки бути жертвою застосування неприйнятих для них умов;

– про поняття “юрисдикція”;

– про порядок регулювання інвестиційних суперечок тощо.

Відповіді на перераховані і низка інших питань істотно впливають на об'єми і напрямки іноземних інвестицій. А це – область економічної дипломатії.

3. Відзначені моменти істотно впливають на становище окремих країн у світовому господарстві, у тому числі на їх місце у процесі перерозподілу ринків і сфер економічного впливу. В цій області поряд з

міждержавним узгодженням норм і правил зарубіжного інвестування, через політично рівноправний процес з'являються і прямі домагання вирішувати питання згідно своєму розумінню і силі.

Відповідно з визначеними вище питаннями розглянемо більш докладно наступні три пункти: про вплив різноманітних форм бізнесу на зміст поняття “прямі іноземні інвестиції”, про зміну лідерів і, відповідно, можливостей дипломатії окремих країн впливати на міжнародні стандарти інвестування, а також про суперечливий початок економічної дипломатії у питаннях інвестиції через багатосторонні переговори або через диктат більш сильного.

5.2. Оцінка форм інвестицій та міжнародного бізнесу

У світовій практиці склалось п'ять категорій ділових відносин у міжнародному бізнесі з цілком визначеними, характерними рисами, відрізняючими одну форму від іншої за признаками власності; контролю за процесом прийняття рішень; ступеня ризику, які виконують відповідні учасники; частки доходу, який буде отримано у результаті господарської діяльності.

Ці чотири форми відносять до розміщення капіталу. Що відноситься до п'ятої форми, то саме з нею зв'язані у більшій ступені виникаючі процеси злиття і поглинання; тому упускати цю сферу з поля зору економічної дипломатії недоречно.

Цілком іноземному підприємству належить даний бізнес, воно повністю забезпечує весь капітал і технологію, несе усі ризики та отримує дохід (після сплати відповідних податків).

Спільне підприємство – іноземне та місцеве підприємство об'єднує свої процеси у здійсненні конкретного бізнесу. Розподіл ролі у контролі і процесі рішень, у ризику та прибутках звичайно залежить від частки вкладу у бізнес. Спільні підприємства можуть бути корпоративного або контрактного типів.

Спеціальні контрактні угоди – до них можна віднести угоди про розподіл продукції, сервісні контракти. Поділ контролю, прийняття рішень, величини ризику і прибутку не залежать від співвідношення вкладу місцевого та іноземного учасників. Звичайно, іноземні підприємства несуть всі або більшість ризиків, частка у прибутках визначається в ході переговорів. Поділ контролю і ролі у процесі прийняття рішень також залежить від згоди учасників.

Технологічні, управлінські і маркетингові угоди – відповідний бізнес, що належить місцевому підприємству, який несе ризик і отримує дохід. Іноземні підприємства отримують прибуток згідно погодженої формули. В цю категорію інвестицій відносять ліцензійні, управлінські, маркетингові та інші відповідні угоди про продаж послуг на постійній тривалій основі.

Угода за субконтрактом, спільному випуску продукції і за спеціалізацією – іноземні і місцеві підприємства устанавлюють постійні тривалі відношення у виробництві або у маркетингу на основі контрактних відносин. Будь-яких зобов'язань у власності, контролі, поділу ризику і прибутку такі контракти не передбачають.

Таким чином, іноземні інвестиції можуть будуватися як на отриманні зарубіжним учасником власності у місцевому національному підприємстві (бізнесі), так і без отримання частки у капіталі. Головне – це тривалий характер відносин фіксованого або фактичного права на отримання доходу. Це право може забезпечуватися відповідною угодою або тим, що може забезпечувати сам ринок. А ось тут вирішальне слово належить економічній дипломатії.

5.3. Еволюція ідей, законів, інтересів сторін та стереотипів у сприянні іноземним інвестиціям

Протягом останнього десятиріччя українська економіка була відокремлена від світового ринку, у першу чергу це відноситься до міжнародного ринку капіталу. У такому відокремленні була своя теоретична база: капітал є категорія класова, в основі ринку капіталу лежить система міжнародного гноблення одних країн іншими і виступаючими від їх особи монополіями. Така система припускає наявність постійної і систематичної міжнародної експлуатації шляхом привласнення додаткової вартості, де розташований капітал.

Економічні проблеми змушували звертатися до ресурсів і стандартів світового ринку. Мова йде про можливість залучення кредитів і капіталу, які б збільшували інвестиційну можливість країни, а також вихованню кадрів, де за словами експертів, “необхідно поставити змагання з капіталістами”. Такого роду “поступка світового ринку” має скоріше тактовний характер і не означає реального визнання важливості звернення до міжнародного ринку капіталу і можливості співробітництва з ним. Максимум, на що у цей час погоджувались, так це “збільшення числа змішаних суспільств”, проте у такому вигляді визнання ролі іноземних капіталів для української економіки розвитку не одержало.

У 60-і роки ХХ ст. була розпочата спроба реформ, яка, проте, не розглядала економіку країни у якості частки світового господарства ні у теоретичному, ні у практичному планах.

В середині 80-х років ХХ ст. були поставлені питання про важливість розвитку співробітництва, у тому числі в області інвестицій. А в тім змінювалась управлінська конструкція, але сутність залишалась колишньою: ринок розуміли як якість сфери реалізації надлишкової продукції; ні для якої операції, тим паче на стадії виробництва і з використанням зовнішніх інвестиційних засобів, місця не передбачувались.

Іноземні інвестиції у економіці України за світовими стандартами залишались край незначними і не відповідали потребі країни і її потенціальним можливостям. Недоліки полягають, як свідчать експерти, у

відсутності ефективно розвинутого внутрішнього ринку. У цілях стимулювання інвестиційних процесів, Україна уклала низку міжнародних угод, у тому числі двосторонню інвестиційну угоду, щоб запобігти подвійного оподаткування.

Так, в останні роки у дію вступив Закон “Про іноземні інвестиції”. Під “іноземними інвестиціями”, згідно закону, слід розуміти як вкладення іноземного капіталу у об’єкт підприємницької діяльності на території України у вигляді об’єкта громадських прав, які належать іноземному інвестору, якщо такі об’єкти громадських прав не вилучені з обороту або не обмежені у обороті України у відповідності з федеральними законами, у тому числі гроші, цінні папери (у іноземній валюті і валюті України), інше майно, майнові права, які мають грошову оцінку виняткових прав на результати інтелектуальної діяльності (інтелектуальної власності), а також послуги та інформацію.

Прямі іноземні інвестиції розглядаються як:

а) придбання іноземним інвестором не менше 10 % частки, часток у статутному капіталі комерційних організацій, які створені на території України у формі господарського товариства або суспільства згідно законодавства України;

б) вкладення капіталу у основні фонди філіалу іноземної особи, яка створюється на території України;

в) здійснення на території України іноземним інвестором фінансової оренди обладнання тощо.

Правовий режим діяльності іноземних інвесторів і використання отриманого від інвесторів прибутку не може бути менш сприятливим, ніж правовий режим діяльності і використання отриманого від інвесторів прибутку, який наданий українським інвестором, за вилучення. Вилучення обмеженого характеру для іноземних інвесторів можуть бути прийняті законом тоді, коли це необхідно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров’я, прав і законних інтересів інших осіб, які забезпечують захист населення країни і безпеку держави. Вилучення стимулюючого характеру у вигляді пільг для іноземних інвесторів установлені в інтересах соціально-економічного розвитку України.

Проблема створення аналогу міжнародно-оперуючим фірмам є, безумовно, одним з важливих засобів забезпечування виходу українського бізнесу на вищий рівень світового господарства і міжнародних економічних стосунків. Саме таким аналогом можна вважати фінансово-промислові групи (ФПГ), які покликані бути базисним елементом промислового комплексу країни.

Фінансово-промислова група визначається як сукупність юридичних осіб, які діють або як основне і дочірне суспільство, або повністю чи частково об’єднують свої матеріальні і нематеріальні активи на основі договору про створення фінансово-промислової групи в цілях технологічної або економічної інтеграції для розвитку інвестиційних та інших проектів і програм, які спрямовані на збільшення конкурентноздатності і розширення ринків збуту товарів та послуг, збільшення ефективності виробництва, створення нових робочих місць. Таким чином, фінансово-промислова група поєднує інтереси на макро- і мікроекономічному рівнях, ринкові і галузеві проблеми, економічні і соціальні питання.

Нові фінансово-промислові структури покликані бути локомотивом майбутнього українського дива, а також доцільно і послідовно здійснювати заходи створення сприятливого інвестиційного клімату і необхідних соціально-економічних передумов для відродження України. Пропоную переглянути визначені міри підтримки фінансово-промислової групи.

ФПГ, які знаходяться під юрисдикцією держави та мають відокремлені підрозділи на території держави або здійснювані на її території капіталовкладення, реєструються як транснаціональні ФПГ.

У випадку створення транснаціональної ФПГ, згідно міждержавною угодою, їй привласнюється статус міждержавної. Учасникам, яким на основі взаємності установлюється національний режим, можуть бути надані митні тарифні пільги на товари, що переміщуються за кордон у рамках діяльності цієї ФПГ.

Центральна компанія ФПГ повинна бути, як правило, інвестиційним інститутом; законом допустимо створення такої компанії у формі господарського суспільства, а також асоціації, союзу.

Під діяльністю ФПГ слід розуміти діяльність учасників, яка є провідною у відповідності з договором про створення групи або її організаційним проектом при використанні активів. Учасники ФПГ, які зайняті у сфері виробництва товарів, послуг, можуть бути покликані консолідованою групою платників податків, а також можуть вести консолідований облік, звітність і баланс. За зобов’язанням центральної компанії ФПГ, що виникають у результаті участі у діяльності групи, учасники ФПГ несуть солідарне зобов’язання, особливо виконання якого встановлюється договором про створення ФПГ. Вказані умови покликані контролювати рух ресурсів серед учасників групи.

Забезпечення національної безпеки і захисту інтересів України у економічній сфері є пріоритетним спрямуванням у політиці держави. Відомо, що такий підхід до іноземного вкладення є характерним для усіх країн, зацікавлених у життєздатності своєї економіки, її динамічному і поступовому розвитку.

Українській стороні необхідно:

– зміцнення держави у регулюванні діяльності іноземних банківських, страхових і інвестиційних компаній, запровадження визначених обмежень на передачу у експлуатацію зарубіжним компаніям місцезнаходжень стратегічних природних ресурсів, телекомунікацій, транспортної і товаропровідної мережі;

– зробити висновки з досвіду однобічної орієнтації на залучення іноземних інвестицій, які привели до додаткових втрат у національну економіку України. При характеристиці загрози у сфері економіки

доводиться констатувати факти зниження інвестиційної, інноваційної активності і науково-технічного потенціалу, наявності тенденції до переваги у експортних поставках паливо-сировинної і енергетичної бази, а у імпортних поставках – продовольчих предметів споживання, у тому числі першої необхідності. Не можна також забувати, що іноземні фірми зацікавлені у збільшенні прибутковості та розширюванні масштабів своїх операцій, а не української економіки у цілому.

Лекція 6. Світові ринки, міжнародна торгівля та стандарти конкуренції як суб'єкти системи економічної дипломатії

- 6.1. Зміни форм торгівлі, її структуризація та проблеми включення до СОТ.*
- 6.2. Еволюція стандартів конкуренції: міжнародні податки, модельні конвенції та конкурентні правила.*
- 6.3. Міжнародні інститути як суб'єкти економічної дипломатії.*

6.1. Зміни форм торгівлі, її структуризація та проблеми включення до СОТ

Існуючі проблеми організаційної структури світової економіки та еволюція її основи – капіталовкладень, визначає характер змін і в системі товарообміну. В цьому напрямку важливу роль відіграє економічна дипломатія. Торговий компонент на рівні національної політики визначив характер дипломатичної діяльності окремих країн у досягненні своїх інтересів за кордоном, доки функціональна перевага міжнародних інвестицій не отримала підкріплення з організаційної точки зору і не перетворила торгівлю дипломатію в економічну. Сучасну торгівлю сформував не тільки ринок, але й державна діяльність щодо забезпечення національних інтересів на світовому ринку.

Отже, по-перше, традиційна зовнішня торгівля перестала бути єдиним каналом реалізації національних товарів і послуг за кордоном. Транснаціональні корпорації зробили можливим продаж продукції, яка вироблена за національною технологією і на базі вивезених інвестицій однієї країни, із значним змістом її сировини та комплектуючих в кінцевій продукції, з чужої території. Відповідно, така операція вже не може враховуватися зовнішньоторговою статистикою. Світова торгівля виявляється ширшою, ніж сума звичайних зовнішньоторгових операцій усіх країн.

По-друге, у світовій торгівлі, яка характеризується обсягами продажу-купівлі товару і послуг між країнами, частка незалежних торгових партнерів гостро скорочується та складає не більше однієї третини. Інакше кажучи, сукупний об'єм продажу усіх іноземних філій є продаж, пов'язаний з ліцензіями, отриманими фірмами, які не входять у транснаціональні корпорації (ТРК), плюс торгівля всередині фірми.

По-третє, структура світової торгівлі характеризується зростаючою роллю послуг, де боротьба за відповідний розвиток цього ринку і його окремих сегментів є одним із напрямів гострої конкуренції. Сформувалась електронна торгівля завдяки телекомунікаціям і інформаційним технологіям; об'єктом експорту є також послуги в області бухгалтерського обліку, медичного обслуговування, комп'ютерної інформації тощо. Майкл Портер виділяє три форми інтенсивного розвитку цієї сфери:

- 1) мобільні покупки спрямовуються у ту країну, де послуги більш високої якості;

2) фірми однієї країни надають послуги в інші країни через використання для цього власного персоналу і технічних засобів;

3) фірми даної країни надають послуги в інші країни через сервісні фірми, які знаходяться за кордоном і обслуговуються персоналом з числа місцевих жителів.

І останнє, зміни відбулися у товарній структурі, напрямку і методах регулювання, в тому числі з використанням засобів економічної дипломатії. Відбуваються зміни у методах і цілях державного впливу на світову торгівлю. Основу цієї зміни складають узгоджені режими операцій, які розглядаються у зв'язку з рухом капіталу і відносяться до зовнішньої торгівлі.

Створення ТНК істотно змінило можливості для проведення торгово-економічних операцій на світовому ринку, у тому числі шляхом подолання труднощів національної влади. Багато ТНК реалізують за кордоном більшу частку усієї виробляємої ними продукції. Наведемо методи, які використовують ТНК для досягнення ефекту:

1. Подолання торгових обмежень.
2. Обхід політичних труднощів.
3. Ліцензування.
4. Облік кон'юнктури попиту.
5. Поєднання науково-технічних досягнень різних країн.

Отже, можна стверджувати, що ТНК не вдаються до "традиційних" методів збільшення прибутку і впровадження конкурентної боротьби. Можливості торгівлі можуть бути збільшені (крім перелічених вище методів) також й іншими методами державної політики. Один з таких напрямів – електронна торгівля, для успіху якої було багато зроблено економічною дипломатією.

Структуризація світової економіки і пов'язана з цим інтернаціоналізація господарського життя викликала прагнення різних країн установити "правила і принципи", якими повинні керуватися всі учасники міжнародного господарського спілкування. Спочатку такі переговори, що торкалися торгових мереж, домінували над іншими аспектами. Поступово, у міру зростання прямих іноземних капіталовкладень, вони стали виходити на перший план і визначати характер переговорного процесу, що відноситься до торгових справ.

У системі міжнародних організацій існує два етапи. Перший визначається механізмом з його ринково-орієнтовною спрямованістю. Інший – має політичну спрямованість. Поступово різниця між двома підходами (етапами) переставала мати принциповий характер. Новою появою у даній області є створення Світової організації торгівлі (СОТ).

Не дивлячись на наявність політичного етапу, СОТ сформувалась на базі першого підходу. Ринок і дипломатія провідних ринкових країн виступили у затвердженні такої еволюції. У склад СОТ було запроваджено увесь комплекс торгово-економічних проблем, які обговорювалися у рамках першого напрямку, а також ціла низка проблем, які не обговорювались, але стоять перед світовою економікою. Це дозволяє визначення наступних умов:

1. Поширення сфери діяльності. Сфера багатостороннього регулювання поширюється не тільки на торгівлю товарами, але на інші види товарів, які у силу різних причин з неї виведені: на послуги, інтелектуальну власність та низки заходів нетарифного характеру.

2. Доступ на ринки. Мається на увазі поступове скасування митних тарифів на готові вироби, усунування нетарифних бар'єрів, лібералізація торгівлі текстилю і одягу.

3. Правила і дисципліна. Крім поширення сфери діяльності, вирішено посилити дисципліну у застосуванні антидемпінгових правил і конкретизувати визначення демпінгу у захисті патентів, авторських прав, торгових марок тощо. Необхідно ввести міжнародні стандарти захисту та їх виклик із бази зберігання.

4. Послуги. Основні види послуг – банківські операції, страхування, туризм, закордонне будівництво.

5. Торгівля сільськогосподарської продукції. Великі субсидії фермерам та захищені ринки в Європі і США поширюють демпінг шляхом заниження цін на шкоду експорту більш ефективним виробникам. Тому вирішено упорядкувати торгівлю сільгоспродуктів шляхом підтримки доходів землеробів з додержанням зобов'язань по імпорту та експорту.

Таким чином, розпочато процес створення нової торгово-еко-номічної структури, яка охоплює майже усі великі сфери господарської діяльності у світовій економіці. Торгово-економічна структура буде займатися торгівлею та інвестиціями світового господарства з усіма країнами-учасницями. Держава бере на себе зобов'язання виносити розбіжності на розгляд СОТ, де процедура розгляду буде менш важкою (арбітраж може тривати шість місяців, а у термінових випадках – три місяці). Рада СОТ буде керувати справами організації, якщо буде на це потреба.

Зміни у регулюванні міжнародної торгівлі за допомогою норм, які розроблюються у рамках СОТ, є результатом процесів глобалізації, які здійснюються в інтересах провідних промислово розвинутих країн, що викликає серйозний супротив зі сторони багатьох країн. Масові виступи під час конференції СОТ у Сіетлі (1999 р.) і аналогічні акції прихильників захисту соціальних цінностей, забезпечення гармонійного розвитку природи знову і знову показують усю складність ситуації теперішніх "правил гри" у світовій торгівлі.

На жаль, Україна опинилася поза зазначеними напрямками, в яких відбувається динамізація зовнішньої торгівлі. Структура експорту несе сировинний характер (енергоносії, руда, ліс). Відповідно країна не тільки втрачає ресурси, але й опиняється у вразливому фінансовому і товарному стані. При сприятливому зростанні цін створюється ілюзія розвитку, при погіршенні ринкової кон'юнктури спостерігається протилежний ефект. А втім, навіть найсприятливіша зовнішньоторгова кон'юнктура породжує серйозні проблеми для української економіки.

Стратегічний курс сучасної торгової політики України, який спрямований на ефективну інтеграцію країни у світову економіку, передбачає приєднання нашої країни до СОТ і включає низку наступних цілей:

- отримання кращих і недискримінаційних умов доступу для українських товарів і послуг на закордонні ринки;

- вплив розвитку експортних дій країни і “облагороджування” структури українського експорту;

- забезпечення достатнього ступеня захисту вітчизняних виробників в умовах відкритої економіки на основі використання умов і правил СОТ.

Міри захисту економічних інтересів України при здійсненні зовнішньої торгівлі товарів включають:

- захист галузей української економіки і окремих господарських суб'єктів від несприятливого впливу іноземної конкуренції;

- забезпечення умов для ефективної інтеграції України у світову економіку;

- підтримка рівноваги платіжного балансу України за умов регулювання імпорту товарів;

- забезпечення потреби внутрішнього ринку у випадку критичної нестачі сільськогосподарських товарів шляхом регулювання експорту товарів;

- просування товарів, вироблених на Україні, на світовий ринок.

Необхідно також зауважити, що уряд має право не використовувати міри, якщо їх введення може нанести збитки економіці, окремій галузі, інтересам значної частки споживачів за істотних причин, які мають загальнодержавну важливість.

Таким чином, Україна вирішує такі проблеми:

- забезпечення сприятливих умов для міжнародної інтеграції української економіки;

- розширення ринків збуту української продукції;

- формування економічного простору з країнами-учасницями.

За умов лібералізації зовнішньої торгівлі України і загострення конкуренції на світовому ринку товарів і послуг як завжди є актуальною проблема захисту інтересів вітчизняних товаровиробників.

6.2. Еволюція стандартів конкуренції: міжнародні податки, модельні конвенції та конкурентні правила

Як відомо, конкуренція – основа ринкової економіки і стандарти конкуренції еволюціонували під впливом змін на ринку, а також під впливом тих стандартів, які визначаються як міждержавні переговори з окремих питань (торгівлі, інвестиції тощо). Адже економічна дипломатія обслуговує не тільки інтереси бізнесу, а й стандарти конкуренції, які являють собою злиття різних факторів – економічних, політичних, соціальних тощо.

Існує і зворотний зв'язок. Лібералізація режимів іноземних інвестицій і зниження рівня національних бар'єрів на їх шляху можуть принести позитивний ефект при удосконаленні політики конкуренції, особливо у питаннях забезпечення національних інтересів і національної безпеки. На практиці ТНК і методи їх розвитку у багатьох випадках підривають основи конкурентного середовища. Злиття промислових гігантів, низки великих банків та інші аналогічні зрушення у світовій економіці роблять особливо актуальною проблему забезпечення умов для справедливої і добросовісної конкуренції.

Закони про конкретні заходи здійснення національної конкурентної політики мають біля 60 країн. У багатьох конкретних питаннях окремі закони можуть дублюватися; на рівні використання вони проявляються не так ефективно, як це очікується, у тому числі зіставлення з країнами, які мають аналогічні закони. Жертвами вимог таких законів виявляються не тільки інтереси окремих груп бізнесу і зайнятих у ньому працівників, а також споживачі, захисники навколишнього середовища тощо. Мова йде про захист власне ринку і механізмів його функціонування, про можливість забезпечення режиму конкуренції для підприємств загального статусу, про недопущення захвату окремими фірмами домінуючих позицій.

Визначились дві позиції щодо визначення конкурентних стандартів. Одна з них виявляється у розробці міжнародних зобов'язань відповідних країн-учасниць, друга – у розробці міжнародного узгодження норм, які призначені для універсального використання.

Перша позиція – налагодження співробітництва між владами, в рамках яких знаходяться питання підтримки конкуренції. Деякі країни укладають офіційні угоди між собою. У більшості випадків мова йде про збір і обмін інформацією, проведення узгоджених спільних дій і консультацій. Усі угоди передбачають загальне співробітництво, деякі передбачають роботу за загальними правилами.

Друга позиція – на відповідних міжнародних форумах виробляються міжнародно-правові норми. На сьогодні є єдиний багатосторонній документ, а саме: “Зведення багатосторонніх узгоджених принципів і правил по контролю за обмеженою діловою практикою”, які схвалені резолюцією ООН від 5 грудня 1980

року, і резолюції окремих форумів 1990 і 1995 років на користь підсилення контролю за використанням цих норм і принципів. У контексті цього документа підтримується позиція тих країн, які готові ухвалити принцип, згідно якого країни з розумінням відносяться до законів і виявляють готовність враховувати їх, коли це необхідно. Об'єктом боротьби є питання про взаємний зв'язок між торгівлею, інвестиціями і правилами конкуренції.

Велике питання у контексті правил конкуренції – міжнародні податки. Це питання стало особливо актуальним для економічної дипломатії внаслідок швидкого зростання закордонних капіталовкладень та ролі ТНК. Їх операції включають країни у різних регіонах світу із різними системами управління національної економіки. Виникаючі при цьому протиріччя можуть бути врегульовані тільки шляхом міждержавних переговорів. Виникають і деякі інші проблеми.

Податки – це обов'язкові платежі, які збираються державою з фізичних і юридичних осіб. Відповідно системи оподаткування, практика їх використання традиційно розглядається у контексті національної економічної і соціальної політики. З розвитком структури світового господарства, в результаті інтернаціоналізації та інтеграції теорія і практика оподаткування все більше набувають міжнародних параметрів. У політичному вжитку увійшло поняття “міжнародне оподаткування”. Це поняття істотно відрізняється від реальної координації національних податкових систем і політик до введення міжнародного податку з метою розв'язання зазначеної глобальної проблеми.

За аналогією з іншими аспектами економічної дипломатії причини просування податкових проблем у сферу міжнародних переговорів можуть лежати як у політичній, так і у економічній площині. У залежності від цього істотно відрізняється зміст проблеми і міра їх вирішення. У першому випадку (політичному) мова може йти про “податки” у лапках, фактично – при спробі встановлення різного роду поборів на розвиток та виправдання політичних або ідеологічних платформ. Найбільш розповсюдженими є варіанти, які передбачають міжнародний механізм розподілу національних багатств. Для цих варіантів характерні наступні риси:

1) країни діляться на “донорів” і “реципієнтів”; перші – це промислово розвинуті країни, останні – менш розвинуті країни;

2) переведення ресурсів з однієї країни (донорів) у іншу (реципієнтам) повинні носити обов'язковий характер і служити або “платі за історичне минуле”, або “податком на теперішнє багатство” з метою подолання відсталості і забезпечення рішень загальносвітових задач розвитку (не можна виключати, що за умов глобалізації до таких цілей можуть повернутися прихильники соціал-демократичної альтернативи).

В економіці відзначаються великі зміни. Можна зазначити два напрями, за якими відбуваються зрушення. У першу чергу мова йде про проблеми міжнародного подвійного оподаткування, в якій один платник податків підлягає оподаткуванню одними податками за одним і тим самим об'єктом (дохід, майно) у двох або більше державах. На цей випадок є своя розроблена система модельного підходу як результат міжнародних переговорів.

Другим напрямком економічного порядку можна відзначити проблему ухилення від сплати податків за допомогою “приховування” частки доходу за кордоном внутрішньокорпоративною угодою. У цьому випадку в економічній дипломатії можна стверджувати, що є порушення в національній (у меншій мірі міжнародній) практиці обліку, контролю і протидій.

Велике значення займає і проблема ухилення подвійної сплати податків. У даному напрямку є такі дві сторони:

- її природа, яка має економічний, правовий або історико-культурний зміст;
- політико-правові механізми врегулювання проблем, які пов'язані з подвійним оподаткуванням.

Природа подвійного оподаткування має основні причини. *Перша причина* проявляється у складній системі міжнародних економічних відносин, яка виявляється у появі за кордоном національних юридичних і фізичних осіб об'єктів оподаткування (доходів, майна). *Друга причина* складається у тому, що держави переносять на ці закордонні об'єкти оподаткування дію своїх законів на податок. Існує два основних критерії визначення податкового статусу: резиденство і територіальність. Якщо використовуються два види критеріїв, то виникає колізія. Але проблема не обмежується даною розбіжністю. Згідно принципу резиденства платники податків підрозділяються на:

- резидентів, тобто особи, які мають постійне місцезнаходження в країні перебування.
- нерезидентів, тобто особи, які не мають постійного місцезнаходження.

Інформація, за якою визначається “постійне місцезнаходження”, закладена у національному законодавстві і, відповідно, одним з об'єктів економічної дипломатії є проблема уніфікації за допомогою міжнародних відносин відповідних норм та правил.

Загальний підхід до визначення виглядає таким чином: резидент у податковому праві – це особа (юридична або фізична), яка має постійне місцезнаходження у даній країні. Але у різних областях права (міжнародному, торговому тощо) зміст може не збігатись з податковим законодавством навіть у межах однієї країни.

Юридичні особи, а також підприємницькі структури розглядаються як резиденти, на основі використання таких декількох критеріїв (тестів):

- інкорпорації (заснування, реєстрація);

- юридичної адреси, тобто резидентом визначається та особа, яка зареєструвала у даній країні свою юридичну адресу;
- здійснення центрального управління і контролю, тобто резидентом країни є особа, яка здійснює з її території центральне (загально-не) керівництво компанією і контроль за її діяльністю;
- здійснення поточного управління компанією, тобто резидентом країни є особа, яка має на її території органи (виконавчу дирекцію), яка здійснює поточне управління діяльністю компанії;
- ділової мети, тобто резидентом країни є юридична особа, якщо основний об'єм його ділових операцій припадає на її територію.

Для фізичних осіб використовуються свої критерії, які відрізняються у різних країнах. Тут використовуються тести “постійного житла”, “звичайного перебування”, “центру життєвих інтересів”, громадянства фізичних осіб. Виходячи з *принципу резидентства*, використовується необмежена податкова відповідальність. Відповідно, оподаткуванню у даній країні підлягають на основі її законодавства усі доходи, як із внутрішніх, так і із закордонних джерел відносно до обсягу капіталу (майна) резидента, який розташований як на території країни, а також і за її межами.

У відмінності від принципу резидентства, *принцип територіальності* будується на більш простих, а з точки зору теперішніх форм функціонування світового господарства – більш простих видів господарських зв'язків. Оподаткуванню у цьому випадку підлягають доходи, які отримані на території даної країни, незалежно від національного або юридичного статусу їх одержувача. Прибутки, які отримують громадяни даної держави в інших країнах, від податків даної держави звільнюються.

Більшість країн (включаючи Україну) у своїй практиці поєднують два принципи, де використовуються визначені політико-правові норми, завдяки чому досягається ув'язка національних інтересів з міжнародними стандартами і обов'язками.

Виключення подвійного оподаткування відбувається на основі міжнародних угод, де використовується “метод звільнення” або “метод податкового заліку”. Перший метод означає обмеження принципу резидентства, другий – звільнення (залік) суми податку, який обчислюється із закордонного об'єкта оподаткування і сплачуваного у зарубіжній країні (державі). При використанні “методу звільнення” можуть бути наступні варіанти:

- безумовне звільнення (прибуток, отриманий за кордоном, не враховується і не впливає на розмір ставки податку);
  - звільнення “за умов прогресії” (прибуток, отриманий за кордоном, умовно враховується при врахуванні рівня податкової ставки з метою додержання принципу прогресивного оподаткування).
- При використанні “методу податкового заліку” можуть бути такі варіанти:
- необмеженого заліку (сума податку, яка була сплачена за кордоном, враховувалась без будь-яких обмежень);
  - обмеженого заліку (відраховується сума доходу за національними правилами, яка підлягала би сплаті у країні резиденції).

Ключовою умовою функціонування ринкової економіки і світового господарства у цілому є конкуренція. Конкуренція визначається законом як змагання господарських суб'єктів, коли їх самостійні дії ефективно обмежують можливість кожного з них впливати на загальні умови спрямування товарів на даному ринку і стимулювати виробництво тих товарів, які потребує споживач. Дія законів про конкуренцію у його теперішньому вигляді поширюється на відношення, які впливають на конкуренцію товарних ринків, де беруть участь українські та іноземні юридичні особи, федеральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоуправління, а також фізичні особи. Безумовно, ринкове середовище постійно розвивається, а, отже, змінюються і умови конкуренції. Зрозуміло, що при розвитку контактів із закордонними фірмами і зростання ринкових реформ вплив вітчизняного бізнесу до формування конкурентного середовища буде поширюватися, він зможе впливати на конкурентне середовище через свої партії, лобістів за допомогою інших суспільних сил, які зацікавлені у активному використанні можливостей підприємництва. Претензії окремих олігархів на окремі права в управлінні національною економікою і максимально можливе звільнення від обов'язків перед суспільством не можуть мати історичної перспективи.

Включення економіки України у світову може лише посилити ті проблеми, які чітко визначились в країні за останні роки. Сама по собі ринкова економіка не може забезпечити просування загальнолюдських стандартів, які б відображали історичні досягнення країни, її народу і забезпечувати просування країни у майбутнє без втрати її національних цінностей і міжнародного статусу. Перехід до ринку привів до того, що конкурентоспроможність України, її окремих галузей і конкретних товарів не дозволяє витримувати режим катастрофічних умов для економіки країни. Нестача капіталовкладень, недостатня увага до інновацій призвели до зменшення випуску конкурентоздатної продукції. Причина появи таких умов “включення” до вільної ринкової економіки є у викривленій системі використання ринкових механізмів, де фінансовий інтерес окремих осіб і олігархічних груп є вищим за економічні загальнонаціональні інтереси.

6.3. Міжнародні інститути як суб'єкти економічної дипломатії

Міжнародні інститути набувають великого значення у світовому господарському суспільстві. Саме ці інститути виступили головним переговорним механізмом при формуванні єдиного правового простору – у досягненні розуміння і використання ключових правових і політичних основ співробітництва за окремими напрямками господарських зв'язків, згоди процедур для розв'язання суперечок і за інших аспектів економічної дипломатії. Без досягнення такої єдності на рівні міждержавних взаємовідносин не може бути мови про співробітництво.

В цих умовах важливою є заслуга різних міжнародних організацій, які внесли свій вклад у формування загальних принципів міжнародного економічного співробітництва, у розробку “правил гри” і впливу конкуренції на різних рівнях. Загальна конфігурація системи міжнародних організацій, які займаються економічною тематикою або впливають на міжнародне економічне співробітництво, досить різнобічна. Причини полягають у різноманітності і специфіці інтересів країн-учасниць, особливо у розвитку форм міжнародного бізнесу, незалежно від національної належності його учасників. Різниця у сферах, формах і характері співробітництва у використанні міжнародних економічних організацій є особливо вагомим, коли процес переговорів з міждержавного рівня переходить на між- і внутрішньогалузевий, а далі – на господарсько-функціональний рівень. Причому учасники господарської взаємодії знаходяться на різних рівнях розвитку і об'єктивно здійснюють свою мету.

У процесі переговорів, які мають на меті досягнення згоди у розробці “правил гри”, виявились два підходи до принципу рівності учасників. Перший підхід – на основі політичних правил, де кожний учасник має тільки один голос, незалежно від масштабів своєї економіки і ступеня її розвитку. Другий підхід – за наявності рівноваги розв'язок питань здійснюється на “економічному підході”, де кількість голосів залежить від масштабів економіки і характеру ринкового виміру.

Перший підхід закріплений в угодах ООН, тобто для економічних питань використання принципу одноголосності не є звичайним, але там, де питання торкаються інтересів світу і безпеки, принцип одноголосності великих держав проявляється знову. Виявлення принципу рівноваги кожної країни поєднується з окремими групами. Голос учасників угруповань є більш вагомим у порівнянні з “індивідуальними”. Відбувається групування за континентами у тих випадках, де питання має чітку регіональну ув'язку. Свого роду функціонування нерівності здійснили й самі країни. Наприклад, при підготовці проектів документів (угод, кодексів) формулювання конкретних норм виробляється групами обмеженого складу, наявності гідної компетенції у конкретних учасників переговорів. При голосуванні кожна країна має рівні права з іншою.

У кредитно-фінансових організаціях угоди передбачають різні права у залежності від квоти у статутному капіталі і у конкретних операціях (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, регіональні банки розвитку), без чого неможливо забезпечити додержання стандартів у конкретних секторах світової економіки. Наприклад, “велика вісімка” – її питома вага у світовій економіці проявляється у сфері міжнародного руху капіталу. Серед десяти країн в області прямих іноземних інвестицій вирізняється уся “вісімка”. Тобто, можна стверджувати, що усе це – показник “зваженої рівноваги”, який переноситься із області ринкової категорії на сферу політичних реалій економічної дипломатії.

До суб'єктів економічної дипломатії відноситься і ООН, яка була створена на хвилі загальнодемократичного, антифашистського руху в результаті перемоги у Другій світовій війні. Високими цілями ООН є утвердження віри в основні права людини, цінності людської особистості, рівноправ'ї чоловіків та жінок тощо.

ООН свою діяльність здійснює для наступного:

- підвищення рівня життя, повної зайнятості населення, умов економічного і соціального прогресу та розвитку;

- розв'язання міжнародних проблем в області економічного, соціального прогресу та розвитку;

- всебічної поваги і дотримання прав людини та основних свобод для всіх.

Досвід ООН дозволяє стверджувати про можливість розвитку конструктивного співробітництва і без докорінної його перебудови на основі принципів Статуту ООН.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) була утворена у грудні 1960 року, основними цілями якої стали:

- досягнення найвищого сталого економічного зростання і зайнятості, підвищення життєвого стандарту в країнах-членах при підтримці фінансової стабільності і розвитку світової економіки;

- розвиток світової торгівлі на багатосторонній і недискримінаційній основі у відповідності з міждержавними обов'язками.

До ОЕСР входять наступні країни: Австрія, Бельгія, Великобританія, Німеччина, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Турція, Франція, Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Австралія, Польща, Чехія, Мексика, Нова Зеландія. В складі ОЕСР працює біля 200 комітетів, робочих груп та інших підрозділів, 700 експертів.